

Bezbjednosni izvještaj za Zapadni Balkan

SADRŽAJ

[4]

Predgovor

[5]

Uvod

[6]

Globalne prilike koje utiču
na Zapadni Balkan

[7]

SAD

[8]

Rusija

[10]

Kina

[11]

Turska

[12]

EU i Zapadni Balkan

[14]

Političko-bezbjednosne prilike

[17]

Albanija

[19]

Bosna i Hercegovina

[22]

Crna Gora

[24]

Kosovo

[26]

Srbija

[28]

Sjeverna Makedonija

[32]

Zaključak

[33]

Reference

Izdaje: Atlantski Savez Crne Gore

Urednik: Savo Kentera

Štampa: Mouse studio

Tiraž: 50 primjeraka

Jul 2021. godine

CIP - Каталогизacija u publikaciji

Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-817-01-5

COBISS.CG-ID 18270212

Predgovor

Atlantski savez Crne Gore po prvi put predstavlja Bezbjednosni izvještaj za *Zapadni Balkan* kao sveobuhvatan pregled geopolitičkih prilika i bezbjednosnih izazova koji se tiču nacionalne, regionalne i globalne bezbjednosti, a imaju snažne implikacije na Zapadni Balkan (Region).

Izvještaj ima za cilj da dodatno podstakne diskusiju o ključnim elementima bezbjednosne situacije na prostoru Zapadnog Balkana i da sagleda kako se obnovljeni transatlantski zamah može iskoristiti u odgovoru na aktuelne izazove. *Izvještaj* istovremeno predstavlja i uvod u godišnju konferenciju *2BS Forum* u organizaciji *Atlantskog saveza Crne Gore*, na kojoj će se razgovarati o brojnim bezbjednosnim pitanjima prepoznatim u ovom pregledu.

U trenutnom međunarodnom okruženju i uslovima složenih bezbjednosnih izazova, dodatno naglašenih pandemijom COVID-19, izraženo je pomjeranje centara moći na globalnoj geopolitičkoj sceni. *Atlantski savez Crne Gore*, sa svojim 15-ogodišnjim iskustvom, smatrao je potrebnim kreiranje izvještaja u čijem fokusu analize se nalazi Zapadni Balkan, kao region koji se našao u središtu rastuće geopolitičke konkurencije i gdje se nanovo manifestuju i sudaraju interesi različitih spoljnih aktera, koji širenjem svog uticaja nastoje ostvariti svoje geopolitičke aspiracije.

Izvještaj preispituje geopolitičke prilike i globalne bezbjednosne izazove koji neminovno utiču na region Zapadnog Balkana, zatim analizira prisustvo, uticaj i ulogu najznačajnijih spoljnih aktera (država) u ovom regionu, te analizira političku, bezbjednosnu i ekonomsku situaciju u svakoj od šest zemalja na prostoru Zapadnog Balkana, kao i njihovu podložnost spoljnim uticajima. Na kraju, *Izvještaj* nudi pregled konkretnih preporuka kako za regionalne, tako i za donosiocje odluka na Zapadu u cilju kreiranja zajedničke vizije regiona zasnovane na podršci

reformama i konkretnim rezultatima koji, u krajnjem, treba da doprinesu stabilnosti, bezbjednosti i ekonomskom razvoju Zapadnog Balkana.

Atlantski savez Crne Gore očekuje da će ova publikacija postati redovna godišnja edicija koja će dodatno pokrenuti diskusiju u onlajn prostoru, a nadamo se i na predstojećem *2BS Forumu* u klasičnom formatu. *Atlantski savez* se zahvaljuje NATO Odjeljenju za javnu diplomatiju bez čije podrške izrada ovog *Izvještaja* ne bi bila moguća.

Atlantski savez Crne Gore

Uvod

Brojni izazovi pred kojima se našla savremena civilizacija izgledaju kao teško savladivi kada se imaju u vidu njihovi uzroci i karakter. Klimatske promjene, koje prijete da ugroze i sami opstanak prenaseljene planete, povezuju čitav kompleks problema u funkcionisanju liberalnog koncepta, koji je prepoznat kao jedan od glavnih uzročnika krize na globalnom nivou.

Pandemija COVID-19 tokom protekle i ove godine, izoštrila je obrise „najveće krize nakon Drugog svjetskog rata“ u kojoj se savremeni svijet nalazi. Nesnalaženje zapadnih vlada se pokazalo i kroz izostanak neophodne saradnje i koordinacije, kao i solidarnosti na koju je trebalo čekati nekoliko mjeseci od izbijanja pandemije. Usljed nemogućnosti vlada širom svijeta da u prvom momentu pruže adekvatan odgovor na izazov sa kojim su se suočile, otvoren je prostor za bujanje teorija zavjere i djelovanje različitih struktura koje su bazirane na nenaučnim principima, shvatanjima i vjerovanjima.

Posvećenost liberalnoj demokratiji i ljudskim pravima, zasnovanim na tržišnoj ekonomiji i međunarodnoj saradnji u međunarodnim institucijama, posljednjih godina je relativizovana usljed uspona konzervativaca i nacionalista, koji Zapad ne vide kao zajednicu koja je vezana liberalno-demokratskim vrijednostima, otvorenu za sve one koji dijele ove vrijednosti. Umjesto toga, njihova percepcija zapadnog svijeta podrazumijeva zajednicu vrijednosti profilisanih po etničkim, kulturnim ili vjerskim kriterijumima. Koncept sjevernoameričke i evropske liberalne demokratije, oni doživljavaju kao samoubilački, pored ostalog i zato što sebe podriva društvenom liberalizacijom, osnaživanjem žena i imigracija.

Podizanje zidova i granica, odbijanje izbjeglica, posljednjih su godina postali manir u postupanju u nekim zemljama, čije političke elite djeluju sa konzervativnih i nacionalističkih pozicija, iskazujući upornost u vođenju

politike „odbrane tradicionalnih porodičnih vrijednosti protiv liberalne dekadencije“.

Uspom konzervativizma i povratak nacionalizma ozbiljna su prijetnja temeljnim vrijednostima na kojima počiva Zapad i njegov kolektivni identitet kao zajednice liberalnih demokratija. Zabrinjavajuće kršenje demokratskih principa, vladavine prava i slobode medija, postalo je manir koji se u liberalnim krugovima doživljava kao „trojanski konj“ nedemokratskih stranih režima, odnosno globalnih sila koje svoje sisteme ne konstituišu na principima demokratije (u prvom redu Kine i Rusije).

Razvoj događaja na globalnoj političkoj sceni, do predsjedničkih izbora u SAD-u, decembra 2020. godine, nije ulivao previše optimizma kada je u pitanju opstanak liberalnih vrijednosti, ali i institucija i organizacija u okviru kojih je artikulisan koncept multilateralizma. Politički aktivizam **Donalda Trampa**, koji je jasno vodio u pravcu potpunog izolovanja SAD-a, rezultirao je osjećajem nesigurnosti na širem planu, posebno u krugovima demokratski, proevropski i prozapadno orijentisanih političara, čiji je politički kredito podrazumijevao snažno zalaganje za demokratizaciju njihovih država na principima zapadne liberalne demokratije.

U isto vrijeme, to je pogodovalo oživljavanju različitih dekadentnih ideologija i buđenju entuzijazma kod njihovih reprezenata, koji su u prošlosti imali svoje epizode i u krvavim sukobima koji su vođeni širom svijeta, pa i u regionu Zapadnog Balkana. Strahovanja zapadnih liberalnih političara da bi autoritarno vođene strane sile mogle iskoristiti slabosti zapadnog svijeta, svoj realan izraz su imale u ovom regionu, koji se, kao i mnogo puta do sada, našao u raskoraku između Istoka i Zapada, ophrvanog vlastitim problemima.

Globalne prilike koje utiču na Zapadni Balkan

Sa aspekta bezbjednosti, kao osnovnog preduslova ukupnog razvoja regiona Zapadnog Balkana, unutrašnja dinamika i uspostavljanje nove vizije NATO Alijanse imaju poseban značaj. Razlog je, prije svega, u činjenici da je, istorijski gledano, saradnja na relaciji Zapadni Balkan – NATO dovela do evidentnih obostranih benefita: s jedne strane, svojim angažovanjem NATO je uspješno stabilizovao region Zapadnog Balkana nakon perioda sukoba u 1990-im, a, s druge strane, države koje su pristupile NATO-u unaprijedile su svoju unutrašnju stabilnost i međunarodnu poziciju.

Za razliku od NATO-a, Evropska unija je pokazala odsustvo stvarne želje da se odlučnije uključi u rješavanje problema u svom neposrednom okruženju i od svog neposrednog interesa, uključujući i region Zapadnog Balkana.

Od ključne je važnosti uspostavljanje efektivnog dijaloga između SAD-a i EU, koji bi trebalo da rezultira njihovim dogovorom o zajedničkoj strategiji na Zapadnom Balkanu

To ne predstavlja novost kada je u pitanju postavljanje EU prema ovom regionu. Njeni raniji pokušaji da sama rješava probleme na Balkanu završili su neuspjehom, a ratovi u bivšoj Jugoslaviji zaustavljeni su tek nakon američke intervencije.

EU se nije najbolje snašla ni na terenu primjene političkih i ekonomskih instrumenata za uključivanje balkanskih država na kolosjek evropskih integracija. Grčka je godinama blokirala Makedoniju na putu ka NATO-u i EU, a EU nije uspjela da riješi ovaj

problem sve dok Bivša jugoslovenska republika Makedonija (BJR Makedonija) nije promijenila ime u Sjeverna Makedonija. Slična je situacija i sa odlaganjem početka pripreme za pristupne pregovore sa Albanijom i Sjevernom Makedonijom, iako su obje zemlje ispunile sve potrebne uslove. Realno je očekivati da će nedostatak energične evropske reakcije na najavljenju bugarsku blokadu pregovora sa Sjevernom Makedonijom doprinijeti komplikovanju situacije i o ovom pitanju.

Zbog toga, od ključne je važnosti uspostavljanje efektivnog dijaloga između SAD-a i EU, koji bi trebalo da rezultira njihovim dogovorom o zajedničkoj strategiji na Zapadnom Balkanu.

To bi, pored ostalog, podrazumijevalo usklađivanje američkog interesa za suzbijanje rastućeg ruskog i kineskog uticaja u Regionu, sa ambicijom EU da postane jedan od ključnih aktera novog multipolarnog poretka. Iako će put do postizanja tog cilja vjerovatno biti težak, najava spremnosti nove američke administracije za partnerstvo sa EU u rješavanju problema u regionu Zapadnog Balkana, prvi je korak u dobrom pravcu.

SAD

Zapadni Balkan se smatrao uspješnom pričom spoljne politike SAD. Zahvaljujući angažmanu SAD-a, u kombinaciji sa akcijama Evropske unije, Region je svakako napredovao u odnosu na stanje u posljednjoj deceniji prošlog vijeka. Ipak, pokazuje se da je postignuti napredak vulnerabilan, sa vidljivim rizicima i izazovima koji u svakom trenutku imaju potencijal da ugroze stabilnost i sigurnost.

Nova administracija je jasno stavila do znanja da će se angažovati na rješavanju spornih pitanja u Regionu

Upravo je pozicioniranje SAD-a u vrijeme mandata predsjednika Donalda Trampa otvorilo dileme i nedoumice kod njenih partnera i saveznika u pogledu stvarnih namjera i budućnosti decenijama građenih savezništava koja su u međuvremenu dovedena u pitanje, uključujući i opstanak NATO-a. Istupanje SAD-a iz *Pariškog sporazuma*, *Iranskog sporazuma o nuklearnom programu*, *Sporazuma o otvorenom nebu*, *Svjetske zdravstvene organizacije* i UNESCO-a, ojačali su argumentaciju da Amerika ne može biti nesporni lider slobodnog svijeta.

Izolacionistička politika SAD u vrijeme četvorogodišnjeg mandata predsjednika Trampa dala je dodatni vjetar u jedra konzervativcima i nacionalistima širom svijeta, pa i na Zapadnom Balkanu. Riječi predsjednika Trampa izgovorene u obraćanju Generalnoj skupštini UN, 2019. godine, da „budućnost ne pripada globalistima, već patriotama“, predstavljale su ohrabrenje za različite tumače pojma patriotizma, iz kojih se često kriju ultradesničarska, radikalna zalaganja i aktivnosti.

Izbori u novembru 2020. i pobjeda **Džozefa Bajdena** dočekani su sa visokim nivoom optimizma kod transatlantskih partnera, uz očekivanje da počinje nova etapa u kojoj će se udruženim naporima stvoriti uslovi da se zaustavi uspon autokratskih trendova, populizma, podjela i nejednakosti. Uprkos činjenici da je geopolitička mapa svijeta bitno promijenjena posljednjih godina, Bajden je već na početku svog mandata pokazao da će se fokusirati upravo na jačanje veza sa saveznicima i na obnovu povjerenja. Decidno je demonstrirao namjeru da radi na učvršćivanju demokratskih vrijednosti zajedno sa evropskim partnerima, suprotstavljajući se autokratskim tendencijama, kako na političkom, tako i na ekonomskom planu. Tako je i na nedavno održanom NATO samitu (jun 2021) postignut puni konsenzus u pogledu potrebe zajedničkog suočavanja sa višestrukim prijetnjama, sistemskom konkurencijom asertivnih i autoritarnih sila, kao i sa sve većim bezbjednosnim izazovima za države saveznice i njihove građane iz svih strateških pravaca [\[1\]](#).

U tom kontekstu, registruje se i obnovljeni interes SAD-a za region Zapadnog Balkana. Nova administracija je jasno stavila do znanja da će se angažovati na rješavanju spornih pitanja u Regionu. Pri tome, naglasak je na demokratizaciji još uvijek nedovoljno transformisanih društava, prevashodno kroz podršku reformama koje vode ka njihovoj integraciji u EU.

Jasnu demonstraciju obnovljenog angažmana u pravcu unapređenja stabilnosti i bezbjednosti Regiona, predstavlja i *Uredba* koju je potpisao predsjednik Bajden, a kojom se proširuje opseg vanrednih mjera u vezi sa regionom Zapadnog Balkana [2].

Uz koordinisani pristup sa EU, nezamjenljiv dio „slagalice” predstavljaju i oni subjekti u Regionu, politički i civilni, koji su spremni da se angažuju na učvršćivanju principa i vrijednosti demokratije, suprotstavljajući se polarizaciji i podjelama u Regionu

Polazeći od inicijalne *Uredbe* iz 2001. godine, sankcije su predviđene kako za osobe koje „prijetu miru, bezbjednosti, stabilnosti ili teritorijalnom integritetu bilo kog područja ili države na Zapadnom Balkanu i

podrivaju demokratske procese i institucije u regionu”, tako i za one koji su umiješani u koruptivne radnje i druge aktivnosti kojima se opstruiraju institucije i postignuti međunarodni sporazumi. Potpisivanje *Uredbe* je praćeno i saopštenjem Stejt departmenta (State Department) [3], kojim je potvrđena čvrsta posvećenost SAD-a promovisanju demokratije, transparentnosti i odgovornosti širom Zapadnog Balkana, a polazeći od očekivanja da države u Regionu moraju da ispune standarde koji će im omogućiti da napreduju na planu evropskih integracija.

U kojoj mjeri će i *Uredba* i obnovljeni interesi za Region imati efekta svakako ne zavisi samo od Vašingtona. Uz koordinisani pristup sa EU, nezamjenljiv dio „slagalice” predstavljaju i oni subjekti u Regionu, politički i civilni, koji su spremni da se angažuju na učvršćivanju principa i vrijednosti demokratije, suprotstavljajući se polarizaciji i podjelama u Regionu.

Rusija

Slabosti Zapada i krizu, koja opterećuje društva zapadnih zemalja, iskoristila je Rusija koja se uspjela nametnuti kao nezaobilazan faktor na svjetskoj pozornici, sa snažnim, ponekad preovlađujućim uticajem

u odeđenim regionima od njenog neposrednog interesa [4].

Na Zapadnom Balkanu, Rusija svoj uticaj ostvaruje zahvaljujući činjenici da kao stalna članica Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija ima pravo na veto i može blokirati sve procese na Zapadnom Balkanu koji su u suprotnosti sa njenim političkim ciljevima. To je očigledno na primjeru Kosova, koje nije uspjelo obezbijediti međunarodno-pravni legitimitet kroz članstvo u UN zahvaljujući u prvom redu protivljenju Rusije.

Takođe, Rusija insistira na istorijskim, kulturnim i političkim vezama sa državama na Zapadnom Balkanu sa preovlađujućim pravoslavnim stanovništvom. Evidentno je da

je Moskva, za sada, u Srbiji uspjela obezbijediti platformu za svoje djelovanje u Regionu. Na primjeru Crne Gore, koja je nedavno doživjela prvu tranziciju vlasti nakon tri-deset godina, očigledno je da računa i na naklonost i solidarnost političkih aktera nove crnogorske vlasti, iako je Crna Gora članica NATO-a i najozbiljniji kandidat za članstvo u Evropskoj uniji.

Paralelno, Rusija pokušava ostvariti i ekonomski uticaj u Regionu, namećući se kao snabdjevač Regiona energijom, investitor i trgovinski partner. Posebno su izraženi naponi u pravcu ostvarivanja dominantnog položaja u energetsom sektoru, što se direktno povezuje sa političkim uticajem, u skladu sa činjenicom da je Rusija još 2013. godine u svojoj spoljnopoličkoj strategiji odredila Zapadni Balkan kao region od strateškog značaja [5].

intenzitetu. To se posebno odnosi na Crnu Goru posljednjih godina, kako tokom faze priprema za punopravno članstvo u NATO Alijansi, tako i nakon toga. Ova vrsta uticaja prevashodno za cilj ima narušavanje jedinstva i povjerenja unutar transatlantskog partnerstva, a preovlađujuće se ostvaruje preko Srpske pravoslavne crkve, insistiranjem na panslovenskom identitetu, širenjem mreže povezanih i naklonjenih medija, kao i kampanjama dezinformacija. Pri tome, narativ ovih kampanja pokazuje sve elemente kontradiktornosti. Tako se, na primjer, lansira tvrdnja da NATO predstavlja prijetnju Rusiji i drugim državama koje nijesu članice, dok se istovremeno insistira na neefikasnosti i prevaziđenosti Alijanse. Jasno je da takav pristup u osnovi ima samo jedan cilj – unošenje konfuzije i sumnje kako bi se oslabio stepen javne podrške NATO-u, i u drugi plan stavila činjenica da je upravo NATO imao ključnu ulogu u stabilizaciji Regiona i da predstavlja savez čije misije imaju karakter odbrane i odvrćanja.

Poluge *meke moći* koje Rusija vrlo uspješno primjenjuje u Regionu dobijaju na intenzitetu. To se posebno odnosi na Crnu Goru posljednjih godina, kako tokom faze priprema za punopravno članstvo u NATO Alijansi, tako i nakon toga

Rusija se snažno suprotstavlja širenju uticaja Zapada u regionu Zapadnog Balkana. Iako većina država u Regionu ispoljava evropske i evroatlantske ambicije, a Albanija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija su članice NATO-a, Moskva je svoje pozicije učvrstila u Srbiji, koju je za sebe vezala veoma snažnim političkim, ekonomskim i vojnim vezama, držeći je daleko i od razmišljanja o eventualnom članstvu u NATO-u. Sličan uticaj ostvaruje i u BiH, odnosno njenom entitetu Republici Srpskoj, obezbjeđujući opstrukciju svih nastojanja da se ostvari napredak na putu ulaska ove zemlje u NATO.

Poluge *meke moći* koje Rusija vrlo uspješno primjenjuje u Regionu dobijaju na

Kina

Za razliku od Rusije, odnosi Kine sa državama Zapadnog Balkana ne oslanjaju se u toj mjeri na prethodne istorijske, kulturne ili identitetske veze. Prisustvo Kine u Regionu je relativno novo, sa tendencijom rasta tokom posljednje decenije, i zasniva se na inicijativi *Pojas i Put* (Belt and Road), koja uključuje 16+1¹ državu ne samo Zapadnog Balkana već šireg područja Istočne Evrope i Zapadnog Balkana. [6]-[7].

Kina nastoji da se pozicionira kao suštinski globalna sila, koja je i odgovoran i pouzdan partner Regiona

Takav, dominantno ekonomski angažman Kine u Regionu, sa naglaskom na investicijama u infrastrukturu, prije svega je u funkciji približavanja jedinstvenom tržištu EU. U tom kontekstu, Zapadni Balkan predstavlja „lansirnu platformu” za širenje investicija, kreditnih linija i uspostavljanje značajnijeg ekonomskog prisustva u Evropi. Istovremeno, ne samo da se stvaraju uslovi i za transfer tehnologija i razvoj mreža za kineski izvoz već i za određeni nivo indirektnog političkog uticaja.

¹ Litvanija se povukla iz kineske inicijative “17+1” u maju 2021. godine. Za više informacija pogledajte: <https://www.politico.eu/article/lithuania-pulls-out-china-17-1-bloc-eastern-central-europe-foreign-minister-gabrieli-landsbergis/>

U svojim naporima da investicijama preuzme realizaciju velikih infrastrukturnih projekata, Kina je planirala fond od 100 milijardi eura u okviru inicijative *Pojas i Put*, od čega je 10 milijardi eura namijenjeno za 16² zemalja centralne i istočne Evrope [8]. Sve to u uslovima kada su potrebe regiona Zapadnog Balkana za investicijama, prevashodno u infrastrukturu, vrlo izražene, posebno sa aspekta veće integracije sa jedinstvenim evropskim tržištem. Kako kvalitetna infrastruktura predstavlja neophodan preduslov za ekonomski rast na Zapadnom Balkanu, može se očekivati da će značaj regionalnih projekata dodatno porasti nakon COVID-19 pandemije i pratećeg ekonomskog oporavka.

Takav ekonomski angažman Kine ima i svoje vrlo izražene negativne posljedice u vidu kreiranja neodrživog duga, čime se ugrožava ekonomska stabilnost, pa time i ukupan društveni i bezbjednosni ambijent. Makroekonomski indikatori daju najbolju sliku o tome koje su zemlje najosjetljivije na destabilizujuće uticaje dugovanja i kakav je njihov pojedinačni kapacitet da apsorbiraju projektni dug. To posebno dolazi do izražaja u kontekstu sklonosti Kine da finansira vidljive „megaprojekte” čija je cijena izuzetno visoka (npr. projekat dijela auto-puta u Crnoj Gori [9]). Sve je to praćeno i ugrožavanjem napora za očuvanje životne sredine, do nivoa vrlo ozbiljnih ekoloških incidenata, kao i izazovima kad su u pitanju bezbjednost i privatnost digitalne infrastrukture [10], u uslovima kada EU i Region rade na ubrzanju digitalne transformacije uz povećanje sajber bezbjednosti kroz *Digitalnu agendu za Zapadni Balkan*.

Pored ekonomskog prisustva, kineski uticaj u ovom regionu je pojačan i kroz angažman u sferi kulture i obrazovanja. U tu svrhu, Kina obezbjeđuje stipendije i mogućnosti za akademsko usavršavanje u različitim oblastima.

² Ibid.

Svoju meku moć Kina ostvaruje i otvaranjem *Instituta Konfucije* u okvirima univerziteta u Regionu, čiji je glavni cilj promocija kineske kulture i jezika, poboljšanje razumijevanja Kine među lokalnim stanovništvom, povezivanje pojedinaca i institucija koji se bave kineskim jezikom i kulturom.

Nakon pojave COVID-19 pandemije i kontroverzi koje su se pojavile u pogledu nastanka

i širenja virusa, Kina i u regionu Zapadnog Balkana nastoji da utiče na javni narativ u tom kontekstu. Uz upućivanje značajne pomoći državama Regiona u vidu medicinske opreme i vakcina, posebno u uslovima kad je takva pomoć od strane EU značajno kasnila, Kina nastoji da se pozicionira kao suštinski globalna sila, koja je i odgovoran i pouzdan partner Regiona.

Turska

Nakon Otomanskog carstva koje je bilo prisutno na Balkanu više od pet stotina godina, Turska je nastavila svoje bliske istorijske i kulturne veze sa Regionom. Ipak, do početka 1990-ih, interesovanje Turske za Zapadni Balkan nije bilo vidljivo, ostalo je relativno uspavano, ali su potom sukobi koji su pratili raspad Jugoslavije doveli do aktivnijeg uključivanja i Turska je, kao članica NATO-a i partner EU, igrala važnu ulogu u stabilizaciji regiona.

Početkom 2000-ih, nova vlada Stranke pravde i razvoja (AK) i sa obnovljenom vanjskom politikom, pokazuje dodatni interes za Zapadni Balkan, posebno sa geopolitičkog stanovišta. U međuvremenu je takav pristup dobio pragmatičniji karakter sa fokusom na osnaživanje ekonomskih veza, uz direktno angažovanje **Redžepa Tajipa Erdogana**, turskog predsjednika.

Generalno, Zapadni Balkan se smatra mostom između Turske i Evrope, i kao takav područjem od vitalnog značaja za tursku ekonomiju, energiju, transport i turizam. Interesovanje Turske za članstvo u Evropskoj uniji je još jedan razlog za važnost Regiona, jer uprkos zastojeima, Turska nije izgubila interes da postane članica EU, a zemlje Balkana smatra potencijalnim saveznicama u tom procesu. Takođe, aktivnom ulogom na Balkanu, Turska nastoji da osnaži poziciju regionalne sile.

U pogledu političkog uticaja, odnosi Regiona i Turske su dominantno prijateljski, prvenstveno jer se investicije koje dolaze iz Turske smatraju povoljnim za ekonomiju Zapadnog Balkana. Riječ je o ulaganjima u sektor telekomunikacija, industriju, bankarstvo, kao i u privatne obrazovne i zdravstvene ustanove [11]. Prisustvo Turske nailazi na posebno odobravanje stanovništva islamske vjeroispovijesti koje je istorijski, kulturno i vjerski, ali i porodično i prijateljski blisko povezano sa ovom zemljom.

Zapadni Balkan se smatra mostom između Turske i Evrope, i kao takav područjem od vitalnog značaja za tursku ekonomiju, energiju, transport i turizam

Bez obzira na činjenicu da Turska sprovodi novu, višedimenzionalnu i proaktivnu vanjsku politiku, njen uticaj na Zapadnom Balkanu dominantno se zasniva na kulturnim i obrazovnim programima. Tome svakako doprinosi popularnost turske kulture, posebno TV serija i industrije zabave. Zapaženu ulogu imaju i turski kulturni instituti, koji promovišu turski jezik, istoriju, kulturu i umjetnosti. Prisustvo u sektoru obrazovanja konstantno dobija na intenzitetu, a sprovodi se kroz partnerstvo između univerziteta i programe razmjene studenata uz stalno rastući broj stipendija za studiranje na civilnim i vojnim univerzitetima u Turskoj.

Posebno značajnu ulogu u sprovođenju *meke moći* Turske u Regionu ima razvojna *Turska agencija za saradnju i koordinaciju*

(TIKA). Aktivna je u gotovo svim zemljama Zapadnog Balkana, ali poseban fokus stavlja na zajednice sa većinskim muslimanskim stanovništvom. U tom kontekstu, TIKA aktivno učestvuje u obnovi islamske kulturne baštine, škola i obdaništa, donira sredstva i opremu širom Regiona.

Turska je prirodni saveznik Regiona s obzirom na geografsku bliskost, zajedničku prošlost, kao i evroatlantski kurs. Ipak, njeno prisustvo i angažman, iako u političkom i ekonomskom smislu još uvijek na ograničenom nivou, nailaze na podijeljenu podršku u najvećem broju država Regiona. Uz određeni stepen nepredvidivosti turske vanjske politike, ispoljen u posljednje vrijeme, svakako je neophodno pažljivo pratiti buduće poteze i kad je region Zapadnog Balkana u pitanju.

EU i Zapadni Balkan

U ovom trenutku, integracioni proces zemalja Zapadnog Balkana u EU nalazi se u fazi koja je obilježena novom metodologijom pristupnih pregovora, koja je otvorila brojne nedoumice u pogledu perspektive članstva [\[12\]](#).

EU je na Samitu u Solunu 2003. godine proklamovala da sve zemlje Zapadnog Balkana imaju perspektivu članstva u EU. U međuvremenu, samo je Hrvatska pristupila Uniji 2013. godine, a proces približavanja ostalih država odvija se promjenljivom, u posljednje vrijeme i usporenom dinamikom [\[13\]](#).

Činjenica da je rješavanje savremenih ekoloških, klimatskih, energetske, migracionih, bezbjednosnih, digitalnih i geopolitičkih izazova od prioritetnog značaja i Zapadnog Balkana i EU, potencira se značaj fraze kojoj su mnogi pribjegavali, neki možda i nedovoljno iskreno, da Evropa neće biti kompletna bez Zapadnog Balkana.

Ipak, važno je imati u vidu činjenicu da je upravo perspektiva EU članstva imala značajnu katalizatorsku ulogu u pogledu rješavanja jednog broja konfliktnih pitanja bilateralnog karaktera u Regionu. Primjer Sjeverne Makedonije i postizanje *Prespanskog sporazuma* sa Grčkom je najbolja ilustracija kako integracioni proces može doprinijeti

stabilnosti i sigurnosti Regiona. Vodeća uloga EU u uspostavljanju dijaloga Beograd–Priština takođe ukazuje da integracioni proces predstavlja snažan instrument u traženju izlaza iz dugotrajnih konflikata, bez obzira na ograničene rezultate u implementaciji postignutih dogovora. S druge strane, uspješna demarkacija granica između Crne Gore i Kosova 2018. godine ostvarena je upravo zahvaljujući uključivanju EU i vezivanjem ovog pitanja za integracioni proces.

Nema dileme da perspektiva EU integracija predstavlja važan faktor unapređivanja nivoa bezbjednosti Regiona, bez obzira na promjenljive rezultate kojima svjedočimo. Pri tome, nivo konkretnog pozitivnog uticaja direktno zavisi od motivacije i političke volje vlada Regiona da se na pravi način posvete procesu integracija.

Ukoliko bi se nastavilo sa odugovlačenjem procesa integracije zemalja Zapadnog Balkana, to bi moglo imati veoma ozbiljne posljedice i ugroziti autoritet EU kada je u pitanju sprovođenje njenih strateških opredjeljenja u oblasti spoljne i bezbjednosne politike i geopolitičkih ciljeva

U tom kontekstu, *Strategija za Zapadni Balkan* iz 2018. godine je predstavljala izvjesno ohrabrenje i otvorila evropske perspektive, ali se pokazala kao neostvariva, a odluka Evropskog savjeta iz 2019. godine da ne otvori pregovore o pristupanju sa Albanijom i Sjevernom Makedonijom je poljuljala povjerenje u stvarne namjere EU i doprinijela usporavanju cijelog integracionog procesa.

Non-pejper Francuske iz 2019. godine o promjeni u metodologiji pregovaranja, kao i non-pejper devet država članica EU otvaraju prostor za dinamiziranje integracionog procesa, ali ne mogu predstavljati zamjenu za nedostatak političke volje na obje pregovaračke strane.

Dodatno, na aktuelnu situaciju je ključno uticala sporost ili izostanak reformi u Crnoj

Gori i Srbiji, dvjema državama koje se nalaze u procesu pregovora sa EU, što je jedan od osnovnih argumenata za neophodnost promjene mehanizma pristupanja. Sve to je praktično dovelo do slabljenja uticaja EU, što direktno ima negativan uticaj na rješavanje bilateralnih pitanja od značaja za bezbjednost Regiona.

Problemi sa kojima se suočila Evropska unija, posebno u svjetlu Brexita, potencirali su neophodnost njene unutrašnje reforme, što je takođe značajno doprinijelo zastoju u politici proširenja. Neophodna unutrašnja reforma EU mogla bi u narednom periodu uticati na dinamiku pregovaračkog procesa sa državama kandidatima, odnosno na politiku proširenja EU uopšte. Možda bi bilo racionalno pratiti logiku procesa koji su se odvijali u prošlosti kada su se pretходne velike reforme odvijale paralelno sa ranijim, po obimu znatno većim rundama proširenja EU.

Ukoliko bi se nastavilo sa odugovlačenjem procesa integracije zemalja Zapadnog Balkana, to bi moglo imati veoma ozbiljne posljedice i ugroziti autoritet EU kada je u pitanju sprovođenje njenih strateških opredjeljenja u oblasti spoljne i bezbjednosne politike i geopolitičkih ciljeva.

Ponuda iz francuskog non-pejpera, koja omogućava konkretne koristi zemljama kandidatima mogla bi biti putokaz za dalje aktivnosti i otvoriti mogućnost za sprovođenje daljih reformi. To posebno ako se ima u vidu da je dosadašnje trajanje procesa rezultiralo ozbiljnim rezervama u pogledu njegovog pozitivnog ishoda u javnosti država kandidata, iako još uvijek građani ovih država u značajnom procentu podržavaju evropske integracije. Suprotno od toga, građani država članica EU, prije svega u Zapadnoj ili „staroj“ Evropi, ne gledaju s posebnim entuzijazmom na integraciju zemalja Zapadnog Balkana.

Potencijalni signal da Region polako napreduje na agendi EU jeste „strateška debata“ o situaciji u zemljama Zapadnog Balkana na

sastanku ministara vanjskih poslova zemalja članica EU, održanom 10. maja. Prvi put za posljednje dvije godine Savjet ministara EU je raspravljao o Zapadnom Balkanu. Uprkos nedostatku konkretnih pomaka u dijalogu Beograd–Priština, status quo situacije u vezi sa procesom pridruživanja Albanije i Sjeverne Makedonije, zaključeno je da je neophodno da se razgovori na ovom nivou nastave i da zemlje članice EU ne dopuste da prođu još dvije godine kako bi se ozbiljnije razmotrio geostrateški interes koji EU ima u odnosu na Zapadni Balkan. Poruke o potrebi

ubrzanja i podsticanja procesa proširenja sa godišnjeg samita *Berlinskog procesa* održanog 5. jula u Berlinu, su naznaka da EU treba i mora percipirati region Zapadnog Balkana kao svoj izvorni interes.³

³ Radio Slobodna Evropa, "Merkel: Želimo Zapadni Balkan u EU, ali treba riješiti još niz pitanja", 5. jul 2021. godine, <https://www.slobodnaevropa.org/a/balkan-eu-merkel-berlin-/31341662.html>, pristupljeno 12. jul 2021. godine.

Političko-bezbjednosne prilike

Države Zapadnog Balkana se suočavaju sa brojnim problemima koji usporavaju proces demokratizacije, a karakteriše ih nedostatak konsenzusa o osnovnim načelima, vrijednostima i prioritetima političkog i ekonomskog sistema, kao i budućeg mjesta u evroatlantskim integracijama.

Građansko društvo je još uvijek nedovoljno razvijeno, nije u potpunosti profilisano i lišeno je političkog uticaja, a mediji u pojedinim državama su pod snažnim uticajem vlada i određenih ekonomskih i političkih grupacija

Društva zapadnobalkanskih država su suštinski podijeljena na različite načine, što predstavlja prepreku za snažnije demokratske iskorake i uspostavljanje funkcionalnih institucija. Vjerska i etnička heterogenost utiču na razvoj ovih zemalja, posebno onih koje imaju složenu vjersku strukturu, prije svega BiH, Sjeverna Makedonija, Crna Gora i Srbija.

Građansko društvo je još uvijek nedovoljno razvijeno, nije u potpunosti profilisano i lišeno je političkog uticaja, a mediji u pojedinim državama su pod snažnim uticajem vlada i određenih ekonomskih i političkih grupacija.

Političke, pravne i ekonomske institucije nijesu u potpunosti funkcionalne, a njihovo djelovanje je opterećeno snažnim utiskom da su javne funkcije i državna imovina kojom raspolažu eksploatisane kao izvor moći i različitih zloupotreba. To podstiče brojne bezbjednosne probleme kao što su organizovani kriminal i korupcija koji postaju glavna prepreka za ekonomski i ukupni razvoj u situaciji kada je vjerovatnoća oružanih sukoba svedena na minimum. Sprega kriminala i državnih struktura funkcioniše bez obzira na granice, zbog čega je ova prijetnja regionalna po svom karakteru.

Države Zapadnog Balkana sa glomaznim i skupim, ali neefikasnim aparatima nijesu u stanju da obezbijede hronično nedostajuću vladavinu prava. Parlamenti su spori u donošenju neophodnih zakona, vlade u njihovoj primjeni, a pravosuđe je i dalje uglavnom nereformisano i veoma daleko

od projektovane nezavisnosti u odnosu na druge grane vlasti i različite nedržavne aktere.

Pitanja nacionalnog identiteta i dalje su u prvom planu u većini zapadnobalkanskih država. Manipulisanje podjelama i strahovima od različitih nacionalnih grupa predstavlja faktor političkog organizovanja. Religija i dalje označava liniju razgraničenja i predstavlja najvažniji element u definisanju nacionalnog identiteta.

Pandemija je dodatno uticala na ukupnu ekonomsku, kao i bezbjednosnu situaciju u Regionu. Države Zapadnog Balkana imale su neke od najviših evropskih, pa i svjetskih nivoa COVID-19 slučajeva po glavi stanovnika [14]. U svim državama uvedena su stroga ograničenja javnog života koja su uključivala policijski čas, prelazak na online rad škola i kompanija, zabrane javnih okupljanja, pa sve do potpunih zatvaranja.

Manipulisanje podjelama i strahovima od različitih nacionalnih grupa predstavlja faktor političkog organizovanja. Religija i dalje označava liniju razgraničenja i predstavlja najvažniji element u definisanju nacionalnog identiteta

U takvim uslovima, došle su do izražaja brojne ranjivosti i izazovi sa kojima se ova društva suočavaju, bez dovoljno izgrađenih kapaciteta za upravljanje u kriznim situacijama. Uz ekonomiju koja je posebno ugrožena do nivoa ozbiljnih socijalnih izazova koje je trebalo rješavati [15], to se posebno odnosi na vladavinu prava, kao i na ukupan demokratski ambijent u kome su parlamenti marginalizovani, sloboda medija ograničena, a nivo kršenja zaštite ličnih podataka dobio zabrinjavajuće dimenzije. Uz

to, nerijetko su mjere ograničenja sprovedene selektivno i nedovoljno transparentno (npr. vjerske manifestacije i skupovi u Crnoj Gori vezani za održavanje parlamentarnih izbora). Na taj način su stvarane dodatne tenzije u društvima koja su već opterećena značajnim nivoom političke, vjerske i/ili identitetske polarizacije i podijeljenosti, što direktno ukazuje da su potrebni intenzivniji naponi u pravcu suštinskih reformi kako takav aktuelni trend ne bi doveo do ugrožavanja integracije Regiona u EU, pa i njegove ukupne stabilnosti.

U takvim uslovima pokazuje se još jedna slabost regiona Zapadnog Balkana: visok stepen osjetljivosti na dezinformacije i lažne vijesti [16]. Iako to nije nova pojava, aktivnosti na tom planu su intenzivirane posljednjih godina, i to prije svega od strane Rusije koja na taj način nastoji da ojača svoj uticaj u Regionu. Generalno, glavne teme takvih aktivnosti su demonizacija NATO-a i SAD-a, dok se EU nastoji predstaviti kao slaba i nejedinstvena, uz kreiranje pozitivnih narativa o Rusiji i Kini kao adekvatnim alternativama. Istraživanja pokazuju da je u ovom trenutku Srbija glavni poligon za artikulisanje takvih ruskih interesa, putem medija, zvaničnika i aktivista. U tom kontekstu posebno je ilustrativan primjer otvorenog miješanja Srbije u unutrašnje odnose u Crnoj Gori, koja po ruskom modelu *meke moći*, koristi propagandu, plasiranje dezinformacija i lažnih vijesti u cilju podrške njihovim favoritima na crnogorskoj političkoj i NVO sceni [17]. Pandemija je i sa ovog aspekta dovela do zabrinjavajućih efekata. U kontinuitetu se plasiraju brojne dezinformacije o korona virusu i vakcinama kao, na primjer, one o superiornosti ruske vakcine, korumpiranosti ostalih proizvođača vakcina, uz eksploataciju teme o relativno sporijem asistenciji EU u pogledu obezbjeđivanja vakcina za Region. Samo tokom perioda od devet mjeseci od pojave pandemije u Crnoj Gori, Srbiji, BiH, Hrvatskoj i Sjevernoj Makedoniji identifikovana su 762 slučaja dezinformacija koja su prenešena u 4.654 medijska članka koji se odnose isključivo na korona virus [16].

Na Zapadnom Balkanu su prisutna brojna sporna pitanja. Ostaje otvoreno pitanje opstanka jedinstvene Bosne i Hercegovine, za koju se kao alternativa (što otvoreno kroz zalaganje člana Predsjedništva iz Republike Srpske **Milorada Dodika**, što neformalno u formi različitih non-pejpera koji kruže regionom), nude mogućnosti podjele na dvije ili tri države.

Budućnost Kosova se razmatra sa različitih pozicija, što za rezultat ima dilemu oko toga da li će ono svoj put nastaviti kao nezavisna država ili dio Velike Albanije, odnosno da li će se desiti veleobrt koji priželjkuje zvanična srpska politika, na osnovu kojeg će biti moguć njegov ostanak u sastavu Republike Srbije. U korelaciji sa kosovskim političko-bezbjednosnim Gordijevim čvorom, mogu se posmatrati i problemi u vezi sa položajem albanske manjine u Srbiji, kao i odnosa između albanske i makedonske zajednice u Sjevernoj Makedoniji. Pojedini teoretičari (kao i anonimni autori non-pejpera o Zapadnom Balkanu koji su u posljednje vrijeme ugledali svjetlost dana) Albaniju vide kao izvor nestabilnosti zbog činjenice da je njen etnički raspon mnogo veći nego njen državni prostor, tako da brojna albanska populacija živi u državama u okruženju (Kosovo, Sjeverna Makedonija oko 40%, značajna albanska manjina na jugu Srbije, kao i nešto manja u Crnoj Gori i Grčkoj).

Različiti interesi u pogledu „konačnih rješenja“ za KiM i BiH, mogu biti uzrok novih ciklusa destabilizacije u regionu

Ključni regionalni problemi, koji imaju i određene bezbjednosne implikacije, mogu se vezati za neriješene srpsko-albanske odnose u vezi sa statusom Kosova i pitanje disfunkcionalnosti dejtonske Bosne i Hercegovine, čija se održivost sve češće problematizuje u skladu sa različitim nacionalnim interesima njenih konstituenata. Upravo različiti interesi u pogledu „konačnih

rješenja“ za KiM i BiH, mogu biti uzrok novih ciklusa destabilizacije u regionu.

Paralelno sa tim ili bolje reći kao posljedica ukupnih procesa u Regionu, profilisali su se i određeni bezbjednosni izazovi koji su dominantno transnacionalnog karaktera: organizovani kriminal (uključujući trgovinu narkoticima i pranje novca), terorizam i nasilni ekstremizam, kao i upravljanje granicama u kontekstu migracija i politike azila. Najnovije, i prvo takve vrste u Regionu, istraživanje javnog mnjenja na temu bezbjednosti [18], pokazuje vrlo visok stepen zabrinutosti građana u pogledu uticaja ovih pojava na kvalitet života. Imajući u vidu nedovoljno izgrađene institucije i ograničene kapacitete u državama Regiona, jedini način odgovora na navedene izazove je poboljšanje ukupne kolektivne efikasnosti bezbjednosnih aktivnosti, uz jasno izraženu političku volju. U tom kontekstu, odgovornost za jačanje saradnje na nivou cijelog Regiona je na državama koje imaju na raspolaganju značajne mehanizme podrške od strane relevantnih međunarodnih partnera.

U posljednjih nekoliko godina, a naročito nakon početka rata u Siriji i migrantske krize 2015. godine, pokrenute su brojne inicijative od strane međunarodnih organizacija (OEBS, EU, UN, NATO) u pravcu izgradnje kapaciteta na Zapadnom Balkanu i olakšavanju međunarodne policijske i pravosudne saradnje u suzbijanju prijetnji koje potiču od terorizma, uključujući radikalizaciju koja dovodi do nasilnog ekstremizma i pojave stranih boraca, organizovanog kriminala, ilegalnih migracija [19]-[21]. Stavljanjem ovih pitanja u prioritete reformskih procesa i integracione agende, uz demonstriranje efikasnosti međudržavne saradnje, stvaraju se uslovi za otvaranje intenzivnijeg dijaloga o bezbjednosnoj politici i prilikama između EU i Zapadnog Balkana. Na taj način bi se kreirao i dodatni momentum u ukupnom pregovaračkom procesu, koji bi mogao imati pozitivne efekte i u smislu prevazilaženja aktuelnog umora od proširenja koji nije svojstven samo Uniji, već i administracijama, pa djelimično i populaciji u Regionu.

Situacija u pojedinim, možda i svim državama Zapadnog Balkana, dodatno je komplikovana zbog činjenice da se u njima odvija nekoliko paralelnih procesa koji otežavaju demokratsku tranziciju, koja pored promjene političkog i ekonomskog sistema podrazumijeva i proces nacionalne i vjerske profilacije, u uslovima, izgleda, još uvijek nedovršenog procesa stvaranja ili bar pokušaja stvaranja nacionalnih država. To proces demokratizacije Zapadnog Balkana

čini težim i specifičnijim i ostavlja dilemu u pogledu trajnosti i pouzdanosti aktuelnih granica, čije se promjene iznova aktuelizuju sa različitih poznatih i nepoznatih adresa.

Eventualno otvaranje pitanja promjena granica na Zapadnom Balkanu sasvim izvjesno bi imalo bezbjednosne implikacije koje bi se mogle snažno reflektovati i na šire evropsko područje.

Albanija

Gotovo poluvjekovna izolacija komunističke Albanije učinila je proces tranzicije u ovoj zemlji veoma izazovnim. Postkomunističke vlade su se suočile sa velikom nezaposlenošću, rasprostranjenom korupcijom, dotrajalom infrastrukturuom i moćnim mrežama organizovanog kriminala.

Iako je Albanija napredovala u demokratskom razvoju od prvih višestranačkih izbora 1991. godine, a međunarodni posmatrači izbore ocjenjivali kao uglavnom slobodne i poštene, većina izbornih procesa je bila prućena osporavanjima i tvrdnjama o izbornim prevarama. To je posebno došlo do izražaja uoči parlamentarnih izbora 2017.

godine kada je nepovjerenje između opozicione Demokratske stranke (PD) i vladajuće Socijalističke partije (PS) rezultiralo krizom koja je razriješena uz posredovanje SAD-a i EU. Pobjedu na izborima iz juna 2017. godine odnijela je Socijalistička partija, koja je taj rezultat ponovila i na parlamentarnim izborima održanim u aprilu 2021. godine i obezbijedila treći vezani mandat za premijera **Edija Ramu**.

Nakon pridruživanja NATO-u, aprila 2009. godine, Albanija je u junu 2014. godine postala kandidat za članstvo u EU. U aprilu 2018. godine dobila je preporuku Evropske komisije za otvaranje pregovora o pridruživanju EU.

Albanija, nekada zatvorena, centralno planirana država, zemlja je u razvoju sa modernom ekonomijom otvorenog tržišta. Od 2014. godine, albanska ekonomija se neprekidno poboljšavala, a ekonomski rast je dostigao 3,8% u 2017. godini. Ipak, Albanija je i dalje jedna od najsiromašnijih u Evropi.

Složeni poreski zakoni, slab pravosudni sistem, endemska korupcija, loše sprovođenje ugovora i imovinskih pitanja i zastarjela infrastruktura doprinose lošem poslovnom

ambijentu, što otežava privlačenje stranih investicija. Od 2015. godine, Albanija je pokrenula ambiciozan program za povećanje usklađenosti poreza i dovođenje većeg broja preduzeća u regularne ekonomske tokove. U julu 2016. godine usvojeni su ustavni amandmani čime je reformisan pravosudni sistem kako bi se ojačala vladavina prava i smanjila duboko ukorijenjena korupcija.

Strane direktne investicije su se znatno povećale posljednjih godina kao rezultat ambicioznog vladinog programa za poboljšanje poslovne klime kroz fiskalne i zakonodavne reforme.

Albanija je prva među zemljama Zapadnog Balkana imala iskustvo čvršćeg geopolitičkog povezivanja sa nekadašnjim SSSR-om (do 1960. g), a zatim i sa Kinom (do 1978. g), sa kojom je uspostavile bliske odnose nakon naglog kidanja veza sa Sovjetskim Savezom 1961. godine.

Manevarski prostor Rusije kada su u pitanju Albanija i Kosovo je veoma ograničen, posebno ako se ima u vidu spoljnopolitičko pozicioniranje Albanije u Vašingtonu kao „bastiona protiv ruskog uticaja u regionu Zapadnog Balkana“.

Najznačajnija ekonomska veza između Albanije i Kine se može posmatrati kroz aktivnosti kineske kompanije *Geo-Jade*, koja upravlja naftnim poljem *Patos Marinza*. Preko kineske kompanije *COSCO Shipping*, albanska Luka Drač je uključena u mrežu u okviru saveza prekookeanskih kontejnerskih prevoznika. Preko glavnih čvorišta za pretovar, kao što je Pirej u Grčkoj, Drač je povezan sa lukama u Kini. Koncesija za upravljanje međunarodnim aerodromom u Tirani koji drži *China Everbright Group* od 2016. godine produžena je do 2027. godine u zamjenu za nadogradnju aerodroma Kuks za prijem međunarodnih letova. Spekuliše se da ugovor o koncesiji

sadrži klauzule koje omogućavaju dalje produženje ako kineska strana nadogradi i druge aerodrome u zemlji.

Kineske kompanije su prisutne i u sektoru rudarstva, iako je većina kompanija u tom sektoru u albanskom vlasništvu. Sve je veće interesovanje za ulaganje u obnovljive izvore energije, za sada bez značajnijih rezultata.

Trgovinska razmjena je takođe u značajnom porastu, pri čemu je Kina postala drugi najveći izvoznik u Albaniji sa 11,1 % udjela, iza Italije (sa udjelom od 28,2 %), a ispred Turske sa 9,04 % udjela [22].

Uprkos postepenom intenziviranju bilateralnih odnosa između Albanije i Kine, utisak je da članstvo Albanije u NATO-u predstavlja prepreku za dublju bezbjednosnu i tehnološku povezanost sa Kinom. Iako je u albanskoj javnosti uglavnom prisutna pozitivna percepcija kada je u pitanju kinesko prisustvo i svijest o rastućem značaju Kine u geopolitičkom kontekstu, izgleda da su albanski politički akteri sve više svjesni potrebe uspostavljanja balansa između poželjnih kineskih investicija i mogućnosti za trgovinu i članstva u NATO-u i pregovora o pristupanju EU.

Rusko prisustvo u Albaniji se uglavnom može posmatrati kroz pokušaje Kremlja da profitira na svakoj unutrašnjoj krizi u ovoj zemlji, poput one iz 2017. godine, koristeći sve raspoložive propagandističke alate iz repertoara *meke moći*, kako bi Albaniju prikazala kao „još jedan u nizu neuspjelih projekata Zapada i njegovih multinacionalnih institucija“. Kao i u slučaju Crne Gore, na taj način se pokušava poslati poruka da članstvo u NATO-u i EU ne mogu garantovati stabilnost i bezbjednost državama koje žele obezbijediti prosperitet kroz članstvo u ovim međunarodnim organizacijama.

U svakom slučaju, manevarski prostor Rusije kada su u pitanju Albanija i Kosovo je veoma ograničen, posebno ako se ima u vidu spoljnopolitičko pozicioniranje Albanije u Vašingtonu kao „bastiona protiv ruskog uticaja u regionu Zapadnog Balkana“.

Bosna i Hercegovina

Komplikovani model na kojem je izgrađena dejtonska Bosna i Hercegovina (BiH) u značajnoj mjeri otežava funkcionisanje ovog, po mnogo čemu, specifičnog međunarodnog protektorata, sa *Kancelarijom visokog predstavnika međunarodne zajednice* (Office of the High Representative – OHR) koji je zadužen za nadgledanje sprovođenja *Dejtonskog mirovnog sporazuma*.

Prepreka za evropske ambicije BiH su brojna neriješena pitanja zbog kojih ne može dobiti status kandidata za članstvo u EU, u prvom redu u oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i reforme pravosuđa

Ekonomski, politički i bezbjednosni problemi dodatno su komplikovani aranžmanima za podjelu vlasti i uspostavljanje etničke ravnoteže. Široko rasprostranjena korupcija podriva efikasnost vlade na svim nivoima, sa efektima na ekonomiju i vladavinu prava, a u odsustvu efikasnih državnih institucija, kriminalne mreže koriste zemlju kao područje za sve oblike trgovine ljudima.

Među državama Zapadnog Balkana, BiH i Kosovo najviše zaostaju u procesu evropskih integracija. Sporazum o stabilizaciji i

pridruživanju između BiH i EU stupio je na snagu u junu 2015. godine, a BiH je zvaničan zahtjev za članstvo u EU podnijela u februaru 2016. godine.

Prepreka za evropske ambicije BiH su brojna neriješena pitanja zbog kojih ne može dobiti status kandidata za članstvo u EU, u prvom redu u oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i reforme pravosuđa.

Na političkom nivou su prisutne stalne međuetničke tenzije, a u sva tri konstitutivna naroda najveću popularnost imaju stranke koje vode isključivu nacionalističku i populističku politiku.

Politička disharmonija između Federacije BiH i Republike Srpske doprinosi paralizi vlasti na nacionalnom nivou, uz podršku Republike Srbije Miloradu Dodiku, članu predsjedništva BiH, koji sve otvorenije nagovještava mogućnost izdvajanja Republike Srpske iz sastava BiH i njenog ujedinjenja sa Srbijom. Aktuelni član Predsjedništva BiH iz Republike Srpske je upozoravao na ovu mogućnost u svakoj situaciji proteklih godina kada odluke zajedničkih institucija ili stranih predstavnika nijesu bile u skladu sa njegovim političkim stavovima, posebno naglašavajući da bi Republika Srpska trebalo da proglasi nezavisnost ukoliko Kosovo *dobije stolicu* u UN. Osim nezavisnosti, Dodik je nekoliko puta do sada pominjao i mogućnost ujedinjenja Republike Srpske i Srbije, uz ocjenu da će se u geopolitičkom i regionalnom kontekstu steći uslovi kada će ujedinjenje biti moguće. Za svoju destabilizirajuću retoriku Dodik koristi svaku priliku, pa je tako reagovao i povodom kontroverznog *non-pejpera* [23], koji sugerise prekrajanje granica bivše Jugoslavije, kada je na YouTube-u objavio video zapise u kojima se poziva na *miran raspad* Bosne i Hercegovine [24].

Separatističke težnje u Republici Srpskoj, koje su intenzivirane tokom posljednje decenije, ohrabrene podrškom iz Rusije i Srbije, mogle bi predstavljati veoma ozbiljnu i realnu prijetnju mirnom demokratskom razvoju BiH, pa i njenom opstanku, ukoliko bi izostala podrška međunarodnih subjekata – garanata njenog dejtonskog uređenja, u prvom redu SAD-a.

Iako je BiH jedina država koja ulazak u NATO ima kao cilj koji je definisan Zakonom o odbrani, Rusija se aktivno protivi njenim evroatlantskim ambicijama. Pod njenim uticajem, a slijedeći primjer Srbije, Republika Srpska je, u oktobru 2017. godine, usvojila *Deklaraciju o vojnoj neutralnosti*.

Bosna i Hercegovina je u potpunosti zavisna od ruskog prirodnog gasa i nafte, što je od posebne važnosti za strateško pozicioniranje Rusije u regionu Zapadnog Balkana

Ruski uticaj na srpsko pravoslavno stanovništvo u BiH moguće je posmatrati i kroz djelovanje Srpske pravoslavne crkve sa sjedištem u Beogradu, zbog duboke i suštinske povezanosti Srpske i Ruske pravoslavne crkve, koja je manifestovana i kroz snažnu podršku Ruske pravoslavne crkve Srpskoj pravoslavnoj crkvi u vezi sa dešavanjima nakon usvajanja Zakona o slobodi vjeroispovijesti u Crnoj Gori.

Bosna i Hercegovina je u potpunosti zavisna od ruskog prirodnog gasa i nafte, što je od posebne važnosti za strateško pozicioniranje Rusije u regionu Zapadnog Balkana.

I imenovanje **Kristijana Šmita** za novog Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini je izazvalo snažno protivljenje Rusije, čiji je i principijelni stav da je vrijeme da se OHR zatvori. S aspekta ovlašćenja Visokog predstavnika, Šmitovo imenovanje je prilika da se određena pitanja u BiH poprave, ali ne bez

rizika, imajući u vidu snažno rusko protivljenje. Godišnje glasanje u Savjetu bezbjednosti o obnovi mandata EUFOR-a⁴ je predviđeno za novembar, na koje Rusija može da stavi veto. Potencijalni izostanak obnove mandata EUFOR-a mogao bi da stvori nove krize u ionako podijeljenom društvu BiH.

S druge strane, bošnjačke stranke, posebno Stranka demokratske akcije (SDA), održavaju bliske veze sa Turskom i nekim arapskim zemljama. SDA ima poseban odnos sa AK, strankom turskog predsjednika Tajipa Erdogana. Tursko političko prisustvo u Bosni i Hercegovini vrlo je vidljivo i intenzivno, ali je politička, finansijska ili bilo koja druga podrška uslovljena pozivima bošnjačkim liderima da slijede određene zahtjeve Turske u vezi sa ukidanjem organizacija za koje se smatra da su povezane sa **Fetulahom Gulenom**, ideološkim protivnikom turskog predsjednika Tajipa Erdogana, bez posebne argumentacije ili dokaza da je ova organizacija uključena u terorističke aktivnosti koje joj se spočitavaju.

Pomoć Turske se uglavnom može posmatrati u okviru podrške u aktivnostima restauracije vjerskih i objekata infrastrukture, uglavnom onih izgrađenih u Osmanskom carstvu, koje se realizuju preko *Uprave za vjerska pitanja Turske Dijanet* i *Turske agencije za saradnju i koordinaciju* (TIKA).

Turska uglavnom ulaže u uslužnu industriju i nema velike infrastrukturne projekte od strateškog značaja za Bosnu i Hercegovinu, sa izuzetkom autoputa Sarajevo–Beograd.

Prisustvo zalivskih država u BiH nije previše vidljivo i uglavnom se može posmatrati u sferi ekonomskih odnosa koji nemaju posebnog uticaja na političke procese, uz simbolične gestove kao što su donacije

⁴ EUFOR je vojna misija u Bosni i Hercegovini koja nadgleda sprovođenje Dejtonskog sporazuma i sastoji se od oko 600 vojnika.

medicinske opreme iz Katara i Ujedinjenih Arapskih Emirata. S druge strane, iz Saudijske Arabije, Katara i Kuvajta prisutna je finansijska podrška za izgradnju i rekonstrukciju džamija i obrazovanje propovjednika selafističkog učenja, koje ne prihvata većina muslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini, koje pripada umjerenom sunitском islamskom redu.

Zalivske države nemaju poseban uticaj na ekonomiju Bosne i Hercegovine. Njihova ulaganja su uglavnom vezana za nekretnine i uslužnu industriju, uglavnom u Sarajevu.

Kina pokušava da održi političku nepristrasnost, uz akcenat na ekonomiju i evidentno nastojanje da se pozicionira u djelovima Evrope koji još uvijek nijesu usklađeni sa Evropskom unijom.

cijelog bosanskohercegovačkog političkog spektra.

U ekonomskom smislu, odnosi BiH i Kine su se intenzivirali tokom posljednjih nekoliko godina. Slično situaciji u Srbiji, Kina postaje važan igrač u sektorima koje su napustile zapadne kompanije, posebno u oblasti građevinarstva i infrastrukture.

Neophodno je konstatovati da složeni bosanskohercegovački državni okvir ima i pozitivnu stranu koja se sastoji u tome da većina država koje se pokušavaju pozicionirati u BiH imaju uticaj samo na predstavnike jedne od tri političko-etničke grupacije. Sve ključne odluke na državnom nivou ipak se donose na osnovu širokog konsenzusa koji uključuje glasove predstavnika sve tri grupe.

Neophodno je konstatovati da složeni bosansko-hercegovački državni okvir ima i pozitivnu stranu koja se sastoji u tome da većina država koje se pokušavaju pozicionirati u BiH imaju uticaj samo na predstavnike jedne od tri političko-etničke grupacije. Sve ključne odluke na državnom nivou ipak se donose na osnovu širokog konsenzusa koji uključuje glasove predstavnika sve tri grupe

Politički odnosi imaju uzlazni trend i obim saradnje se širi, između ostalog i zbog percepcije bosanskih političara o neuslovljenosti kineskog nastupa, pragmatizmu i razvojnim mogućnostima. Kao prioritetne oblasti saradnje definisane su poljoprivreda, transport i energetika.

Za razliku od Rusije, Turske i UAE, koji se fokusiraju na društvene grupe koje povezuje ista kultura (Rusija na aktere u Republici Srpskoj, a Turska i UAE na bosanske muslimane), Kinezi ostvaruju interakcije na nivou

Crna Gora

Društvena i ekonomska situacija u Crnoj Gori dominantno je određena kontinuitetom vlasti koja nije promijenjena do parlamentarnih izbora avgusta 2020. godine. Sve do 1997. godine građeno je savezništvo sa Slobodanom Miloševićem i SPC, podržavani su ratni projekti i kreirana Savezna republika Jugoslavija, koja je konačno ušla u rat sa NATO-om na Kosovu 1999. godine. Od 1997. godine, napravljen je otklon od Miloševićeve destruktivne politike, koji je za rezultat imao obnovu nezavisnosti Crne Gore 2006. godine, uz strateško opredjeljenje za evropske i evroatlantske integracije, sve do punopravnog članstva u NATO-u 2017. godine.

Crna Gora je od sticanja nezavisnosti svoj javni dug povećala sa 720 miliona (27% BDP) na 4,4 milijarde (103,28% BDP) na kraju 2020. godine [25]. Ekonomski ambijent se pri tome može okarakterisati na sljedeći način:

- izraženi negativni trendovi u odnosu na činjenicu da je Crna Gora bila srednje razvijena industrijska jugoslovenska republika, koja je 1987. godine učestvovala sa 38% učešća industrije i suficita u platnom bilansu sa inostranstvom;
- pokrivenosti uvoza izvozom od samo 16%;
- turizam koji je tek 2017. godine dostigao nivo noćenja od 1987. godine. U isto vrijeme turizam je porastao od 8% na preko 20 % BDP-a što jasno pokazuje da se struktura ekonomije pretvorila u ekonomiju egzotične ostrvske neevropske države;

- privatizacija industrije, rudnika, elektroprivrede, turističkih objekata i lokacija je donijela oko 800 miliona eura. Pri tome, brojni su primjeri ugovora koji nijesu realizovani, a država je direktno oštećena plaćanjem garancija. Samo garancije i štete kroz neplaćanje poreza i doprinosa, električne energije, koju je napravio ruski tajkun **Oleg Deripaska** iznosila je preko 500 miliona eura.

Vlada Crne Gore je bila značajno uspješnija na planu vanjske politike, opredjeljujući se za građansku, nezavisnu i evroatlantsku orijentaciju. Reforme na usvajanju zakonodavne i institucionalne infrastrukture su išle najbrže u Regionu, što je Crnoj Gori donijelo poziciju lidera u evropskim integracijama. Manjinski narodi su dobili svoju punu afirmaciju. Ideološka orijentacija ka vrijednostima Zapada i kroz obrazovni sistem, saradnju sa susjedima, otvorenost, davala je prosvjetiteljske rezultate Crnoj Gori kao „sidru stabilnosti” u Regionu. Ta politika je i dovela do članstva u NATO-u juna 2017. godine.

Upravo vanjska politika predstavlja najbolji dio politike od zaokreta 1998. godine, kada je Crna Gora svoj brod usmjerila prama Zapadu. Međutim, njena istorijsko-geografska datost je da je jedina mediteranska zemlja sa dominantno slovenskim pravoslavnim stanovništvom. Ta datost stalno je bila i biće meko političko tkivo za sveukupni uticaj Rusije, sve dok SPC bude dominantna pravoslavna crkva u Crnoj Gori.

Dodatno, Rusija je strategiju „kupovanja države” aktivno pokušala sprovoditi preko ruskog oligarha Olega Deripaske – tada vlasnika najvećeg na svijetu paradržavnog aluminijanskog giganta *Rusala*. Kupio je 2005. godine *Aluminijski kombinat* Podgorica kao najvećeg izvoznika, ali glavna meta je bio državni elektroprivredni sistem EPCG, što je onemogućeno odlukom Skupštine Crne Gore iz 2007. godine. Kada se tome doda i preko milijardu eura investiranih u nekretnine u Crnoj Gori i

500 miliona u turizam i industriju, sa zemljom kojoj je tada budžet bio 2,87 milijardi eura – očigledna je namjera po kojoj bi se ostvarivao uticaj.

Na parlamentarnim izborima 2016. godine, po nalazima i NATO saveznika Crne Gore, Ruska federacija je direktno preko svojih agenata i uz infrastrukturu iz Srbije, pokušala dovesti na vlast dominantno proruske snage, s ciljem onemogućavanja formalizovanja članstva Crne Gore u NATO. Efikasnom akcijom organa reda spriječena je realizacija takvog plana, a sudski postupak poznat kao *Državni udar* vodi se još protiv dva lidera Demokratskog fronta (DF), najjače političke snage **Aleksandra Vučića** u Crnoj Gori.

Promjenom dugotrajne vlasti dominantno jedne partije bilo je realno očekivati brojne probleme i izazove, kako u političkom tako i u ekonomskom i socijalnom smislu. Ipak, okolnosti i platforma na kojoj se promjena desila učinili su da Crna Gora od sidra stabilnosti, lidera EU integracija, članice NATO-a, postane primjer najuspješnijeg prodora rusko-srpske politike na Zapadnom Balkanu

Unutrašnji problemi, koje je u svom izvještaju za 2018. godinu artikulisao i *Freedom House* svrstavajući Crnu Goru u kategoriju „zarobljenih država”, predstavljali su platformu za socijalne proteste na proljeće 2019. godine izazvane aferom *Koverta*. Vlast je pokušala da promijeni temu u susret redovnim parlamentarnim izborima, kroz zakašnjelo rješavanje pitanja SPC u Crnoj Gori. To je otvorilo prostor da na platformi socijalne nepravde zbog sistemske korupcije, Srbija i SPC ostvare svoje političke interese. Formirana je prva vlada od uvođenja višestranačkog sistema bez učešća DPS-a – za stolom SPC u manastiru Ostrog.

Direktnim finansijskim, medijskim, obavještajnim i logističkim miješanjem u politički i izborni život, propovjednici i učesnici rata formiranjem Vlade u Podgorici dobili su trenutno

potvrdu da je *srpski svet* moguć i u mirnodopskim uslovima.

I pored posljednje dvije decenije proklamovnog stava prosrpske opozicije da se protivi prozapadnoj vlasti Crne Gore zbog nedemokratskog karaktera, njen dolazak na vlast je odmah pokazao nastavak politike „velike Srbije” – sada pod ruskim modelom *srpski svet*. Pokazuje se i da je borba protiv **Mila Đukanovića** bila isključivo motivisana njegovom „izdajom Velike Srbije”, a ne njegovim autokratskim modelom vladanja. Ona je zamijenjena teokratijom SPC i autokratijom „predsjednika svih Srba” – Aleksandra Vučića. I proklamovana borba protiv kriminala, uz revanšizam u državnoj administraciji, pokazuje intenciju da se pod borbom protiv kriminala delegitimiše nezavisnost i evroatlanski put Crne Gore predstavljajući državu kao kriminalnu tvorevinu.

Nezavisno i nepristrasno novinarstvo, kao i NVO su u velikoj krizi. Kritičari bivše vlasti postaju partijska glasila, a neki i ključni akcionari u sada vladajućoj „zelenoj partiji” URA. Jedno partijsko zapošljavanje u državnoj administraciji i javnom sektoru je zamijenjeno drugim, uz progon partijskih neistomišljenika. Država se zadužuje po najvećim kamata i prihodi padaju pod uticajem pandemije, političke nestabilnosti i neizvjesnosti. Kineski kredit za izgradnju dionice auto-puta je doveo do drastičnog povećanja javnog duga i njegovo finansiranje predstavlja ogroman izazov za javne finansije. To pitanje je postalo centralno u odnosima EU ne samo sa Crnom Gorom već i sa Regionom, tako da se zajednički traže najbolja rješenja u cilju stvaranja uslova za nesmetani dalji nastavak procesa integracija.

Promjenom dugotrajne vlasti dominantno jedne partije bilo je realno očekivati brojne probleme i izazove, kako u političkom tako i u ekonomskom i socijalnom smislu. Ipak, okolnosti i platforma na kojoj se promjena desila učinili su da Crna Gora od sidra stabilnosti, lidera EU integracija, članice NATO-a, postane primjer najuspješnijeg prodora rusko-srpske politike na Zapadnom Balkanu.

Kosovo

Razvoj Kosova u suverenu, multietničku, demokratsku zemlju, nakon okončavanja perioda međunarodno nadgledane nezavisnosti 2012. godine, odvija se pod sjenom nereguliranih odnosa sa Srbijom koja odbija da prihvati kosovsku nezavisnost i omogućiti njegovu punu integraciju u međunarodne organizacije. Dvije zemlje su 2011. godine, pod pokroviteljstvom Evropske unije, otpočele dijalog na osnovu kojeg je potpisano nekoliko sporazuma čija spora realizacija još uvijek nije doprinijela sveobuhvatnoj normalizaciji međusobnih odnosa.

Uprkos hipotezi snažnog protivljenja Srbije i njenih međunarodnih partnera, u prvom redu Rusije i Kine, kao stalnih članica Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, Kosovo teži punoj integraciji u međunarodnu zajednicu, odnosno bilateralnim priznanjima i članstvu u međunarodnim organizacijama

Neslaganje oko ključnog pitanja priznavanja nezavisnosti Kosova značajno je usporilo njegov evroatlantski i evropski put i otvorilo prostor za geopolitičko pozicioniranje Rusije i Kine na jugoistočnoj granici NATO-a. Većina etničkih Albanaca Kosovo vidi isključivo kao suverenu državu nakon jednostranog proglašenja nezavisnosti 2008. godine, dok Srbija potencira da nikada neće pristati

da se odrekne „kolijevke srpske civilizacije i svetih mjesta Srpske pravoslavne crkve“, uz zahtjev za autonomiju 100.000 Srba koji još uvijek žive na Kosovu. Činjenica da obje strane ostaju čvrsto na svojim pozicijama veoma pogoduje strateškom pozicioniranju Rusije i Kine i povećavanju njihovog uticaja u regionu Zapadnog Balkana.

Zahvaljujući ovoj podršci, kao i činjenici da pet članica EU nijesu priznale nezavisnost Kosova, Srbija snažno opstruiše sve napore Kosova da se u potpunosti integriše u međunarodnu zajednicu. Isključivost gotovo svih subjekata u srpskom društvu kada je u pitanju nezavisnost „svete srpske zemlje“ Kosova, ne pružaju previše razloga za optimizam kada je u pitanje rješavanje dugotrajnog kosovskog problema, koji u značajnoj mjeri opterećuje normalizaciju prilika u cijelom regionu Zapadnog Balkana. Povremeni „probni baloni“ u vidu različitih non-pejpera koji otvaraju veoma problematično pitanje promjene granica ili „humanog preseljenja“ stanovništva u regionu, koncipirani su tako da se kreira utisak da će u tom procesu korist imati samo jedna, eventualno dvije zapadnobalkanske države (na fonu ovih „dokumenata“ indikativne su izjave srpskog predsjednika Vučića, u kojima se ističe da će Srbi i Albanci u narednih sto godina biti dva najveća naroda u regionu, te je stoga neophodan njihov dogovor oko zajedničke budućnosti).

Uprkos hipotezi snažnog protivljenja Srbije i njenih međunarodnih partnera, u prvom redu Rusije i Kine, kao stalnih članica Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, Kosovo teži punoj integraciji u međunarodnu zajednicu, odnosno bilateralnim priznanjima i članstvu u međunarodnim organizacijama, prije svih u UN i NATO. Kosovo je 2015. godine potpisalo Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU.

Kosovska ekonomija je ostvarila određeni napredak u periodu prelaska na tržišni

sistem i održavanju makroekonomske stabilnosti, ali je i dalje u značajnoj mjeri zavisna od međunarodne zajednice i kosovske dijas-pore, uglavnom iz Njemačke, Švajcarske i skandinavskih zemalja, čije se finansijske doznake procenjuju na oko 17% BDP-a, dok međunarodna donatorska pomoć dostiže do 10% BDP-a.

Političke strukture u etničkim srpskim opštinama duž sjeverne granice Kosova su pod punom kontrolom Beograda i zalažu se za utvrđivanje konačnog statusa granice između Kosova i Srbije

Nizak BDP po glavi stanovnika, svrstava Kosovo na drugo mjesto u Evropi po siromaštvu odmah iza Moldavije. Izuzetno visoka stopa nezaposlenosti (33%, od čega blizu 60% mladih), u zemlji u kojoj je prosječna starost 26 godina, podstiče emigraciju i značajnu ekonomiju izvan regularnih tokova [26]. Većina stanovništva Kosova živi u ruralnim područjima i angažovana je u oblasti neefikasne i gotovo neodržive poljoprivredne proizvodnje. Visok nivo korupcije, nedosljednost u izvršavanju preuzetih ugovornih obaveza i nepouzdanost snabdijevanje električnom energijom čine kosovski poslovni ambijent nepovoljnim za potencijalne ozbiljne investitore.

Političke strukture u etničkim srpskim opštinama duž sjeverne granice Kosova su pod punom kontrolom Beograda i zalažu se za utvrđivanje konačnog statusa granice između Kosova i Srbije. Kosovo i Sjeverna Makedonija završili su demarkaciju svoje granice u septembru 2008. godine, a kosovski parlament je ratifikovao sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine.

Lider partije Samoopredjeljenje **Albin Kurti**, 22. marta je po drugi put izabran za premijera Kosova. Tokom konstitutivne sjednice kosovskog parlamenta, 67 poslanika je podržalo novu Kurtijevu vladu (prema

Ustavu, potrebna je podrška najmanje 61 od 120 poslanika). U govoru prije glasanja, Kurti je naveo da će neka od najhitnijih pitanja za novu vladu biti rješavanje problema koji su posljedica epidemije COVID-19, ekonomski razvoj i vladavina prava. Povodom dijaloga Beograda i Prištine, naglasio je da Kosovo neće praviti dalje kompromise i da će rješavanje pitanja nestalih osoba biti glavni prioritet u dijalogu.

Izborima je prethodila burna godina na kosovskoj političkoj sceni. U februaru 2020. godine, Kurti je postao premijer nakon što je njegova stranka postigla koalicioni sporazum sa Demokratskim savezom Kosova (LDK). Spor oko upravljanja krizom izazvanom epidemijom COVID-19 doveo je do sloma vladajuće koalicije u martu, nakon čega je parlament izglasao nepovjerenje Kurtijevoj vladi. U junu je **Avdulah Hoti** iz LDK postao novi premijer uz podršku 61 poslanika. Ubrzo nakon toga, Samoopredjeljenje je podnijelo zahtjev Ustavnom sudu da preispita zakonitost glasanja za potvrđivanje Hotijeve vlade. Sud je 21. decembra presudio da je Hotijeva vlada nelegitimna, što je pokrenulo proceduru za održavanje vanrednih parlamentarnih izbora.

U međuvremenu, Specijalno tužilaštvo je 24. juna podiglo optužnicu protiv predsjednika Kosova **Hašima Tačija**, za niz zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Kosovski specijalni sud (KSC) je potvrdio optužnicu, nakon čega je Tači podnio ostavku i prebačen je u pritvorski centar KSC. U svom prvom pojavljivanju pred sudom izjasnio se po svim tačkama optužnice. Formalno osnovan 2016. godine od kosovskog parlamenta, KSC je specijalni sud sa sjedištem u Hagu koji djeluje po kosovskom zakonu i u njemu rade međunarodne sudije, sa misijom da istražuje navodne ratne zločine počinjene od strane Oslobođilačke vojske Kosova tokom sukoba na Kosovu 1990-ih godina.

Srbija

Srbija je najveća država u Regionu, sa potencijalima za unapređivanje ukupnih demokratskih i ekonomskih performansi Zapadnog Balkana, ali i najopterećenija uzrocima njegove destrukcije u posljednjoj deceniji dvadesetog vijeka. Dominantna aktuelna politička orijentacija Republike Srbije je da živi novu fazu istog doba, sa fokusom na rekonstituisanju „Velike Srbije“, odnosno njene inovirane verzije *srpskog sveta* – vjerne kopije *ruskog sveta*.

Orijentacija ka EU se drži aktuelnom zbog privlačnosti za većinu građana, ogromne finansijske podrške i izvozne zavisnosti, pri čemu je model vladanja istočnog autokratskog tipa

Taj integralistički projekat je osmišljen još 1844. godine (*Načertanje*) i prolazio je kroz različite faze, u zavisnosti od politike vrha vlasti u Srbiji, kao i od moći Srpske pravoslavne crkve (SPC). Njegov mutirani ideološki koncept je neskriveno objavljen u Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) 1986. godine, a potom 1989. godine nacionalističkim skupom na Gazimestanu (Kosovo) gdje je Slobodan

Milošević najavio i mogućnost ratova za teritorije u raspadu Jugoslavije.

Svjež zamah ovaj koncept dobija od kada na čelo Srbije 2012. godine dolazi najradikalniji politički dio ratova 90-ih, sa personalnim kontinuitetom, ali novim imenom – Srpska napredna stranka. U tim uslovima, koncept *srpski svet* se nastoji implementirati kroz jedinstvo: SPC-a, „predsjednika svih Srba“ i Srba u susjednim državama koji postaju destabilizirajući faktor.

Srbija je, po nalazima *Freedom House* od 2018. godine (Zemlje u tranziciji) svrstana (kao i Crna Gora) u hibridne režime – zarobljene države, u kojoj su autokratskim modelom vladanja institucije stavljene pod dominantnu kontrolu predsjednika Srbije i pretvorene u mehanizme koji služe jačanju njegove političke partije. Orijentacija ka EU se drži aktuelnom zbog privlačnosti za većinu građana, ogromne finansijske podrške i izvozne zavisnosti, pri čemu je model vladanja istočnog autokratskog tipa. Uvid u stanje slobode medija i vladavine prava kroz sve ocjene EU institucija i relevantnih NVO-a pokazuje zašto je demokratija fasadna, a socijalno raslojavanje sve veće i pored rasta ekonomije – bez suštinskog razvoja.

Skoro pola bužeta je sada koncentrisano na strateške infrastrukturne projekte auto-puteva, što je svakako ispravna orijentacija za budućnost Srbije, ali su aranžmani u najvećem dijelu bez pravih tenderskih procedura sa NR Kinom, pod njenom arbitražnom jurisdikcijom, a cijene kilometra su iznad svih svjetskih prosjeka. Iscrpljuju se i onako slabu javni prihodi, a zadužuju se sljedeće generacije.

Procjena je da će Srbija usljed dobre poljoprivredne sezone, velikih infrastrukturnih radova i građevinarstva, ove godine imati najmanji pad BDP-a u regionu [27]. Takođe, prosječna zarada je dostigla 550 eura

– uglavnom rastom plata u javnom sektoru ali i rastom sektora građevinarstva, a zaposlenost je porasla u periodu 2012–2019 za 8%. Javni dug je preko 60% i raste kroz brojna „helikopterska“ davanja svim građanima. Fiskalni savjet Srbije procjenjuje da će u vremenu pandemije takva linearna podjela svim građanima dostići milijardu eura.

Green field investicije su dominantno u proizvodnji automobilske gume, kablova, rudarstvu, tekstilnoj industriji, što ekonomije neće skoro dovesti do onog nivoa razvoja prerađivačke industrije koju je Srbija imala u Jugoslaviji. Prava radnika kod investitora sa Istoka su nezaštićena a ekološki standardi pogaženi do nivoa da je Beograd jedan od najzagađenijih glavnih gradova u svijetu [27].

Energetika se najvećim dijelom oslanja na termoelektrane, a investicije u nove blokove u Kolubari još nijesu zaustavljene, što predstavlja kompleksan izazov u EU integracijama. Poljoprivreda je i dalje stabilan oslonac srpske ekonomije, iako je proizvodnja ispod nivoa 80-ih godina, prvenstveno u stočarstvu. Izvoz hrane je najvećim dijelom do sada ostvarivan u Regionu, ali za naredne godine se predviđa uspon ugovorenog izvoza u Kinu, UAE i druge zemlje.

Sve ukazuje da će autokratska vlast u Srbiji neminovno ići ka klerofašizaciji i obračunu sa političkim neistomišljenicima (opozicija, slobodni mediji, NVO) uz rast nacionalšovinizma prema svim nesrbima u Regionu

Rast je najveći u IT industriji i proteklih godina on je prešao po procjenama izvozu vrijednost malina – koja je dugo godina bila simbol uspješnosti robnog izvoza. Kontinuirani odlazak mladih obrazovanih kadrova ugrožava i ovu granu ekonomije koja bi mogla biti najveća prilika Srbije u 21. vijeku. Mladi, obrazovani u IT sektoru nijesu samo ekonomska, nego i politička budućnost imajući u vidu njihovu orijentisanost

ka modernizaciji i demokratizaciji srpskog društva.

Autokratska vlast u Beogradu funkcioniše u izbjegavanju dva straha:

- **zapadnog** – od vladavine prava evroatlantskih partnera (korupcija na visokom nivou – Jovanica, Krušik, organizovanog kriminala...) i
- **istočnog** – od obavještajno bezbjednosno-fnansijskih sistema, primarno Rusije (i njenih proxy-ja: SPC, medija, Vojno obavještajne službe, paravojnih i kriminalnih struktura).

Jasno je da se suštinsko povjerenje i saradnja razvijaju sa političkim istokom: Rusijom, Kinom, UAE. Orijentacija ka EU je geografska, politička, ekonomska datost – ali ne i stvarni interes bilo koje autokratije. To je ponuda koja se zbog građana, finansijske podrške, privrede ne može odbiti. Odatle je i tzv. neutralnost u odbrambenoj i bezbjednosnoj politici, način da se zadovolji politički istok – Rusija i Kina.

Rusija je odbrambeno-bezbjednosni regionalni izvođač za ostvarivanje zajedničkih strateških interesa Ruske Federacije i Narodne Republike Kine u regionu Zapadnog Balkana. Pri tome, Ruska Federacija, primarno kroz formalnu odbrambeno-bezbjednosnu neutralnost, ostvaruje i svoje ekonomske interese u Srbiji. Petrohemijaska industrija, bankarski sektor, proizvodnja hrane su oblasti na koje su trenutno fokusirani.

S druge strane, SPC i vojno obavještajne službe su istorijski solidni partneri Rusije. Bez njene podrške ne vide mogućnost opstanka Srbije kao dominantne regionalne sile i srpskog pravoslavlja kao ideološke osnove *Velike Srbije – srpskog sveta*.

Vrijeme takve spoljne politike („sjedjenja na dvije stolice“) se za autokratski model zarobljavanja Srbije primiče kraju promjenama na geopolitičkoj mapi svijeta, koje

su posljedica promjene administracije u SAD-u. Takođe, i pregovori o Kosovu ulaze u ubrzanu fazu sa novom administracijom u Vašingtonu i intenziviranjem EU angažmana. Koordinirani ekonomski pritisak obnovljenog snažnog evroatlantskog partnerstva usloviće da će predsjednik Srbije biti prinuđen na veće ustupke u susret izborima.

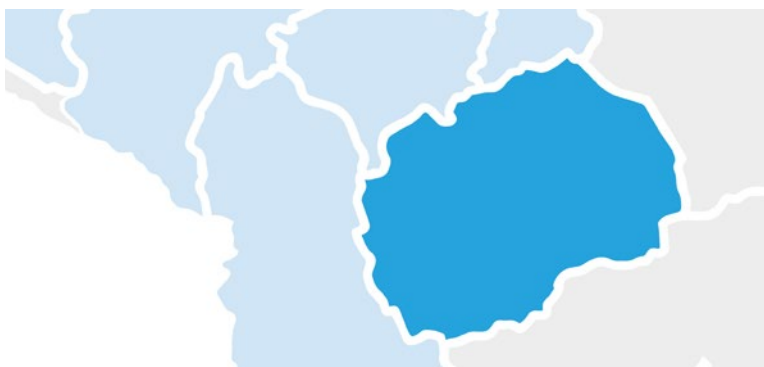
Kad je Kosovo u pitanju, Rusija vjerovatno Kosovo drži kao pregovarački ulog za aneksiju Krima i *sporazum – KK*. Nezavisnost odnosno prisajedinjenje (Kosovo, Krim) bi vjerovatno za nju tada bio prihvatljiv aranžman.

Kina je za sad uzdržana i orijentisala se na ekonomsku ekspanziju. Preuzimanjem strateških grana ekonomije, „dužničkom

zavisnošću“ i elektronskim nadzorom Srbije kroz sistem uličnih kamera, koji je najmasovniji u Evropi, Kina realno ima kontrolni paket, dok u političkoj ravni terensku izvedbu ostavlja Rusiji i Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Sve ukazuje da će autokratska vlast u Srbiji neminovno ići ka klerofašizaciji i obračunu sa političkim neistomišljenicima (opozicija, slobodni mediji, NVO) uz rast nacionalšovinizma prema svim nesrbima u Regionu. Drugim riječima, intenziviraće se realizacija koncepta *Velike Srbije – srpskog sveta* koji bi obuhvatio Srbiju, Crnu Goru, Republiku Srpsku, Sjevernu Makedoniju i Kosovo, što nesumnjivo predstavlja najozbiljniji izazov sa aspekta bezbjednosti kako Zapadnog Balkana tako i EU.

Sjeverna Makedonija

Uprkos unutarmakedonskom konsenzusu u vezi strateškog opredjeljenja za evroatlantske integracije, ovaj proces je, od osamostaljivanja zemlje 1991. godine, bio karakterisan krizama i gubitkom motivacije ključnih političkih subjekata u Sjevernoj Makedoniji, uz povremeno gubljenje jasne perspektive članstva u NATO-u i EU. Usporavanje

demokratskih procesa, koje je započelo krajem 2000-ih, kulminiralo je produženom političkom krizom od 2015. do 2017. godine.

Dugogodišnje sporenje sa Grčkom u vezi sa imenom zemlje blokiralo je proces evropskih i evroatlantskih integracija i izložilo državu povećanom uticaju trećih zemalja. Bugarska je priznala postojanje makedonske države, ali ne i jezik i etničku posebnost Makedonaca. Pitanja sukcesije sa Srbijom uključivala su niz elemenata, ali je najznačajnije bilo pitanje crkve. S druge strane, velika albanska zajednica imala je osjećaj da nije u potpunosti uključena u novo oblikovanje države i zbog toga je bila sklona preduzimanju niza unutrašnjih akcija.

Grčki veto iz 2008. godine, na Samitu NATO-a u Bukureštu i nemogućnost država članica EU da postignu konsenzus

o započinjanju pristupnih pregovora sa Sjevernom Makedonijom uprkos pozitivnoj preporuci Evropske komisije iz 2019. godine, pokazale su kako nedosljedne strateške odluke mogu negativno uticati na krhke demokratije.

Nakon 2008. godine razvoj događaja je uslovio određeni vakuum u odnosima sa tradicionalnim makedonskim partnerima, EU i SAD-om koji su postepeno gubili ulogu jer nijesu mogli ispuniti obećanje o daljoj integraciji. Vlada, koja je u to vrijeme vodila Sjevernu Makedoniju, svoj tehnokratski i reformistički kurs je promijenila u populistički, i za manje od osam godina, od 2008. do 2016. godine se pretvorila u poluautoritarni režim. To je u jednom periodu otvorilo prostor za treće zemlje da pokušaju ponuditi alternativnu geopolitičku platformu prihvatljivu makedonskom političkom establišmentu. Ovaj trend je okončan dolaskom vlade **Zorana Zaeva** koja je, nakon promjene imena države, uspjela da riješi spor sa Grčkom i otvori put za prijem Sjeverne Makedonije u NATO, aprila 2020. godine i pristupne pregovore sa EU.

U svakom slučaju, pomoć i podrška međunarodnih partnera i saveznika biće neophodni i u narednom periodu kako bi Sjeverna Makedonija prevladala sve unutrašnje i spoljne političke i bezbjednosne izazove

Situacija u Sjevernoj Makedoniji se značajno stabilizovala posljednjih godina. Ipak, za razliku od opšteg priznanja spoljnopoličkih dostignuća vlade Zaeva, ocjene njenih reformskih dostignuća su različite i najčešće se opisuju kao djelimične, uz nastavak sa praksom politizacije institucija i partijskog pokroviteljstva.

Aktuelni politički sistem u Sjevernoj Makedoniji je rezultat podjele vlasti na osnovu *Ohridskog sporazuma* iz 2001.

godine, kojim je okončan kratkotrajni etnički sukob i podrazumijeva model u kojem vlade obično formiraju političke stranke sa najviše glasova etničkih Makedonaca i albanskih političkih blokova. Pri tome, partije koje se zalažu za otklon od proklamovanih spoljnopoličkih prioriteta i promjenu geopolitičkog kursa zemlje imaju marginalan značaj u zemlji.

Iako je albanska manjina, uz pomoć međunarodne zajednice, u velikoj mjeri integrisana u makedonsko društvo i uživa visok stepen političke, teritorijalne i kulturne autonomije, i dalje postoji tendencija političkog i društvenog organizovanja sa niskim nivoom povjerenje i interakcija između etničkih zajednica. Oklijevanje EU oko otvaranja pristupnih pregovora moglo bi doprinijeti političkoj krizi u Sjevernoj Makedoniji i stvaranju atmosfere u kojoj bi pojačano ispoljavanje nacionalizma moglo negativno uticati na ionako osjetljive međuetničke odnose. U svakom slučaju, pomoć i podrška međunarodnih partnera i saveznika biće neophodni i u narednom periodu kako bi Sjeverna Makedonija prevladala sve unutrašnje i spoljne političke i bezbjednosne izazove.

Dok je etnička fragmentacija sastavni dio političkog sistema zemlje, ekonomska perspektiva zemlje i široko rasprostranjena korupcija i nekažnjivost sve više su u fokusu građana Sjeverne Makedonije. Rast makedonske ekonomije od 3-4% godišnje u 2018. i 2019. godini nije se ravnomjerno odrazio na sve društvene slojeve [28]. Neravnomjerna raspodjela produbila je ekonomske i društvene podjele i doprinijela snažnom osjećaju nepravde u određenim društvenim slojevima koji su zbog toga podložni manipulacijama političkih aktera koji nude brza rješenja za njihove ekonomske probleme, uz konstataciju da se model liberalne demokratije pokazao nesposobnim da odgovori njihovim egzistencijalnim potrebama.

Veoma sadržajni odnosi između Sjeverne Makedonije i Turske ogledaju se kroz brojne

bilateralne sporazume o saradnji u različitim oblastima, uključujući odbranu, vojnu obuku, bezbjednost, razmjenu obavještajnih podataka, kulturu, turizam, sport, trgovinu, ekonomiju, pravnu i carinsku saradnju.

Turska je pružila veoma važnu podršku Sjevernoj Makedoniji u procesu pridruživanja NATO-u. Jedina potencijalna prepreka u bilateralnim odnosima između dvije države predstavlja činjenica da zahtjev Turske za izručenje 15 osoba sa prebivalištem u Sjevernoj Makedoniji, za koje turska strana vjeruje da su povezani sa organizacijom FETO Fetulaha Gulena, makedonska strana nije ispunila, pozivajući se na međunarodne i domaće zakonske obaveze koje sprečavaju ispunjavanje turskih zahtjeva.

Iako Sjeverna Makedonija, kao mala zemlja sa ekonomijom u razvoju i relativno niskom kupovnom moći stanovništva, ima ograničeni kapacitet za privlačenje stranih investicija, kompanije iz Rusije, Kine i Turske su iskazale zainteresovanost za učešće u velikim projektima u oblasti energetike i transporta

Prividna nezainteresovanost Rusije za situaciju u Sjevernoj Makedoniji promijenila se 2015. godine, u jeku antivladinih protesta, kada je ruska strana podržala tadašnjeg premijera **Nikolu Gruevskog**. Nakon što je 2017. godine formirana nova vlada u Sjevernoj Makedoniji i intenziviran proces rješavanja spornog pitanja imena sa Grčkom, koji je rezultirao potpisivanjem *Prespanskog sporazuma* i raspisivanjem nacionalnog referenduma 2018. godine, došlo je do pogoršavanja zvaničnih odnosa između Rusije i Sjeverne Makedonije.

Tvrdnje Rusije da iza ideje o promjeni imena makedonske države stoji namjera da se osigura pristupanje NATO-u suprotno volji naroda, naišle su na osudu vlade Sjeverne Makedonije zbog miješanja u unutrašnje stvari zemlje i rezultirale protjerivanjem jednog ruskog diplomate u martu 2018.

godine. Nakon rješavanja pitanja imena i početka procesa ratifikacije članstva u NATO-u 2019. godine, Sjeverna Makedonija je pristupila postepenom poboljšavanju zvaničnih odnosa sa Rusijom, uglavnom iz ekonomskih razloga.

Očekivanja da bi se nakon pristupanja Sjeverne Makedonije NATO-u rusko interesovanje za tu zemlju moglo smanjiti bazirano su na činjenici da su veze Rusije sa Sjevernom Makedonijom relativno ograničene u poređenju sa vezama koje ona ima sa državama u okruženju (Srbijom, Crnom Gorom i Bugarskom). Ovakva očekivanja bi se mogla pokazati kao previše optimistična (kao što je to bilo i u slučaju Crne Gore), posebno u situaciji eventualne unutrašnje nestabilnosti u Sjevernoj Makedoniji, koja bi mogla predstavljati plodno tlo za destabilizujući uticaj Rusije u pokušaju da i u ovom dijelu Regiona ugrozi interese NATO i EU.

Odnosi između Kine i Sjeverne Makedonije na neki način su obilježeni, po mišljenju mnogih, nepromišljenim makedonskim priznavanjem Tajvana u januaru 1999. godine, koje je povučeno iste godine, nakon čega su dvije zemlje normalizovale diplomatske odnose.

Kina je posljednjih godina iskazala zainteresovanost za uključivanje u infrastrukturne projekte u Sjevernoj Makedoniji, s akcentom na izgradnju auto-puteva kao orijentaciju u razvijanju bilateralne saradnje, uz izraženu spremnost sjevernomakedonske strane za produbljivanje saradnje u oblasti trgovine, turizma, investicija, energetike, poljoprivrede i infrastrukture. To doprinosi uvjerenju da će se kinesko prisustvo u Sjevernoj Makedoniji povećavati, srazmjerno rastućem uticaju Kine u regionu Zapadnog Balkana, posebno ako se ima u vidu činjenica da je kineska državna kompanija *COSCO Shipping* stekla većinski udio u grčkoj Luci Pirej, koja predstavlja ulaznu tačku za transport kontejnera na evropska tržišta, preko teritorije Zapadnog Balkana.

Iako Sjeverna Makedonija, kao mala zemlja

sa ekonomijom u razvoju i relativno niskom kupovnom moći stanovništva, ima ograničeni kapacitet za privlačenje stranih investicija, kompanije iz Rusije, Kine i Turske su iskazale zainteresovanost za učešće u velikim projektima u oblasti energetike i transporta.

Uprkos činjenici da se projekat ruske kompanije *Gasprom* o izgradnji gasovoda *Južni tok* završio neuspjehom zbog nekompatibilnosti sa pravnom tekovinom EU, u evropskim političkim, ekonomskim i energetske krugovima je učešće Sjeverne Makedonije u ovom projektu ocijenjeno kao problematično, jer je na netransparentan način dozvolila *Gazpromu* monopol neprimjeren zemlji koja ima ambiciju da se integriše u Evropsku uniju.

Kinesko učešće u izgradnji dva auto-puta u Sjevernoj Makedoniji takođe se može

posmatrati u okviru kineskog obrasca kada su u pitanju infrastrukturni projekti, koji podrazumijeva arbitražu kineskih sudova, što Sjevernu Makedoniju ostavlja ranjivom da brani svoj interes pravnim sredstvima ako se ukaže takva potreba. Ukupan postupak nabavke i sprovođenje projekata od strane kineskih izvođača bez postupka nadmetanja stvorio je presedane u zakonskom procesu nabavki i ima negativne efekte na konvergenciju Regiona sa zakonodavstvom EU.

Iako je obim ruskih i kineskih veza sa Sjevernom Makedonijom relativno ograničen u poređenju sa navodnim vezama sa drugim zemljama u Regionu, Sjeverna Makedonija bi, imajući u vidu izazove u vezi sa korupcijom i slabom vladavinom prava, mogla biti meta njihovog štetnog uticaja.

ZAKLJUČAK

Uprkos jasnom opredjeljenju svih uključenih aktera da region Zapadnog Balkana postane integrisani dio EU, čime se ide u susret viziji Evrope *whole and free*, napredak je još uvijek ne samo ograničen već i značajno usporen nakon uvođenja nove metodologije pregovora za EU članstvo. Sam proces pristupanja je postao značajno kompleksniji, sa još izraženijom političkom dimenzijom. Rezultat bi moglo biti pojačano oklijevanje i nedostatak podrške Regionu od strane EU država članica, čime bi EU perspektiva mogla postati manje jasna, pa i ugrožena, što bi svakako bilo praćeno smanjivanjem javne podrške i stepena motivacije za implementaciju neophodnih reformi. U takvim uslovima, ni uvijek prisutni rizici za političku, ekonomsku i bezbjednosnu destabilizaciju čitavog regiona nijesu isključeni.

U uslovima složenih izazova svih vrsta koji u posljednje vrijeme vidljivo pomjeraju odnose na globalnoj geopolitičkoj sceni, dodatno izraženih pandemijom, u regionu Zapadnog Balkana se i ovog puta manifestuju interesi različitih aktera za širenje uticaja i pridobijanje pojedinih država za često vrlo antagonizirane koncepte budućeg razvoja. Upravo iz tog razloga je od ključne važnosti aktivno prisustvo i uspostavljanje dijaloga između SAD-a i EU, koji bi trebao rezultirati njihovim dogovorom o zajedničkoj strategiji na Zapadnom Balkanu.

Uprkos svim neizvjesnostima, pa i retrogradnim tendencijama i usporavanju napretka, države Zapadnog Balkana, EU, SAD i NATO imaju realnu šansu da uspostave jasnu, zajedničku viziju Regiona koja će biti zasnovana na podršci neophodnim reformama

Uz jasniju komunikaciju o EU namjerama kad je Region u pitanju, dosljednost i novu dinamiku u politici proširenja, to bi

podrazumijevalo i usklađivanje interesa za suzbijanje rastućeg uticaja trećih aktera, posebno Rusije i Kine. Značajna potreba za ulaganjem u infrastrukturu, od saobraćajnica do širokopojasnih komunikacionih mreža, zahtijeva realne procjene rizika, u čemu je podrška transatlantskih partnera nezamjenjiva. Na taj način će se pomoći državama Regiona da istraju na primjeni odgovarajućih standarda u realizaciji infrastrukturnih projekata i da napuste često tehnički upitne, netransparentne i ekološki štetne pristupe razvoju.

Efektivno partnerstvo EU i SAD u Regionu je značajno i sa aspekta podrške infrastrukturnim projektima, koji su od velike važnosti za intenziviranje razvojnog ciklusa. U tom kontekstu, ohrabrujuće zvuči najnovija globalna inicijativa SAD u okviru G7, fokusirana na finansiranje infrastrukturnih projekata u zemljama u razvoju. Imajući u vidu da je plan plasiran kao alternativa kineskoj globalnoj inicijativi *Pojas i Put*, uključivanje država Zapadnog Balkana u njenu realizaciju je od izuzetnog značaja. Takva alternativa postojećim pristupima bi značila ključnu promjenu u pogledu transparentnosti, održivosti, implementacije standarda, što bi u periodu oporavka od pandemije značajno osnažilo napore u pravcu prihvatanja evroatlantskih vrijednosti i ukupne integracije Regiona.

Koordinacija i saradnja EU i SAD-a sa državama Regiona su neophodne i na planu suzbijanja dezinformacija, koje u uslovima nedovoljno izgrađenih institucija ima posljedice koje se ne smiju dalje zanemarivati. U tom kontekstu je od posebne važnosti podrška ne samo medijima i inicijativama za poboljšanje medijske pismenosti već i onim za povećanje svijesti građana i otpornosti putem različitih obrazovnih formi. Proaktivan i koordinisan angažman u tom pravcu bi imao svoje pozitivne efekte i kad je suzbijanje radikalizma i svake vrste netrpeljivosti i diskriminacije u pitanju.

Zajednička i sveobuhvatna strategija za Zapadni Balkan podrazumijeva uključivanje i ostalih relevantnih partnera, NATO Alijanse prije svega. U tom kontekstu, ohrabruje jasna posvećenost Regionu kao ključnom za stabilnost Evrope, što je na adekvatan način izraženo i u okviru NATO2030 inicijative, usmjerene na jačanje transatlantskog partnerstva, kako u vojnom smislu, tako i politički.

Uprkos svim neizvjesnostima, pa i retrogradnim tendencijama i usporavanju napretka, države Zapadnog Balkana, EU, SAD i NATO imaju realnu šansu da uspostave jasnu, zajedničku viziju Regiona koja

će biti zasnovana na podršci neophodnim reformama. Takvim efikasnim i koordinisanim pristupom, zasnovanim na konkretnim rezultatima, stvorili bi se uslovi da se postigne ono oko čega postoji najveći stepen konsenzusa među građanima Regiona: stabilan, bezbjedan i prosperitetan Zapadni Balkan čvrsto povezan sa Zapadom i integrisan u EU. Oporavak od pandemije predstavlja pravu priliku da se odsustvo i/ili ambivalentnost zamijeni punim partnerskim angažmanom čime će se stimulisati suštinska saradnja u političkom, ekonomskom i vojnom smislu, a prihvatanje evropskih i evroatlantskih principa i vrijednosti konačno postati realnost.

REFERENCE

[1] NATO, Brussels Summit Communiqué, jun 14, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm

[2] White House, Executive Order on Blocking Property And Suspending Entry Into The United States Of Certain Persons Contributing To The Destabilizing Situation In The Western Balkans, Jun 8, 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/06/08/executive-order-on-blocking-property-and-suspending-entry-into-the-united-states-of-certain-persons-contributing-to-the-destabilizing-situation-in-the-western-balkans/>

[3] US State Department, Press Statement: The Stability and Security of the Western Balkans, jun 8, 2021, <https://www.state.gov/the-stability-and-security-of-the-western-balkans/>

[4] Metodjeva A, „Russian Narrative Proxies in the Western Balkans“, GMF, jun 2019, <https://www.gmfus.org/publications/russian-narrative-proxies-western-balkans>

[5] Austrian Institute for European and Security Policy, „The Strategic Role of

External Actors in the Western Balkans“, Beč, decembar 2020, https://www.aies.at/download/2021/Role_of_External_Actors_in_WBDeutscherExecutiveSummary_1.pdf

[6] Southeast Europe Association, „Southeast Europe in Focus (2020). External Actors Series: China“, Minhen, avgust 2020, <https://www.sogde.org/de/publikationen/southeast-europe-in-focus/>

[7] Chatzky A, McBride J, „China's Massive Belt and Road Initiative“, Council on Foreign Relations, Njujork, januar 2020, <https://www.cfr.org/backgrounders/chinas-massive-belt-and-road-initiative>

[8] Government of China, „Belt and Road Portal“, <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/index.htm>

[9] Standish R, Hafner A, Tuhina G, Brajović S, „No Clear Option For Montenegro As It Tries To Repay \$1 Billion Highway Debt To China“, Radio Free Europe, april 2021, <https://www.rferl.org/a/montenegro-china-billion-debt-highway/31203309.html>

[10] Kuo M, „Clean Network' in the

US-China Tech Race", The Diplomat, mart 2021, <https://thediplomat.com/2021/03/clean-network-in-the-us-china-tech-race/>

[11] Southeast Europe Association, „Southeast Europe in Focus (2020). External Actors Series: Turkey", Minhen, novembar 2020

[12] Evropska komisija, „Enlargement package and the Economic and Investment plan for the Western Balkans", oktobar 2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/package_en

[13] Evropska komisija, „European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations", https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/node_en

[14] John Hopkins University, „Tracking: Follow global cases and trends", Coronavirus Resource Center, <https://coronavirus.jhu.edu/data>

[15] The World Bank, „COVID-19 Business Pulse Survey Dashboard", <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2021/01/19/covid-19-business-pulse-survey-dashboard>

[16] Friedrich Naumann Foundation, „Regional Analysis on Disinformation during Covid-19 Pandemic", maj 2021, <https://www.freiheit.org/western-balkans/regional-analysis-disinformation-during-covid-19-pandemic>

[17] Digital Forensic Center, "Srpski mediji: Za godinu dana više od 10.000 objava o Crnoj Gori", septembar 2020, <https://dfcme.me/srpski-mediji-za-godinu-vise-od-10-000-objava-o-cg/>

[18] Regional Cooperation Council, „The first-ever Western Balkans SecuriMeter - Public Opinion Survey on Security issues", maj 2021, <https://www.rcc.int/securimeter/>

[19] Cocco E, „Where is the European frontier? The Balkan migration crisis and its impact on relations between the EU and the Western Balkans", European View 16, 2017,

<https://link.springer.com/article/10.1007/s12290-017-0471-5>

[20] Evropska komisija, „Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans", oktobar 2018, <https://www.firstlinepractitioners.com/cve-infrastructure/joint-action-plan-on-counter-terrorism-for-the-western-balkans>

[21] UNHCR, „Western Balkans - Refugees, asylum-seekers and other mixed movements", UNHCR, januar 2021,

<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/85317>

[22] The Observatory of Economic Complexity, „The latest trade data: Albania", jul 2021, <https://oec.world/en/profile/country/alb>

[23] Cirman P, Vuković V, „Objavljamo dokument o razdelitvi BiH, ki ga išče ves Balkan", Necenzurirano.si, April 2021, <https://necenzurirano.si/clanek/aktualno/objavljamo-slovenski-dokument-o-razdelitvi-bih-ki-ga-is-ce-ves-balkan-865692>

[24] FACE TV, „Non paper - non stop: Dodik reklamira 'miran razlaz' na društvenim mrežama", april 2021, https://www.youtube.com/watch?v=a_ap-ZZTBP4

[25] Vlada Crne Gore, „Izvještaj o državnom dugu na dan 31.12.2020", april 2021, <https://www.gov.me/clanak/izvjestaj-o-drzavnom-dugu-na-dan-31122020-godine>

[26] The World Bank, „Country Overview: Kosovo", april 2021, <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/overview>

[27] The World Bank, „Country Overview: Serbia", april 2021, <https://www.worldbank.org/en/country/serbia/overview>

[28] The Heritage Foundation, 2021 Indeks of Economic Freedom: North Macedonia, jun 2021, <https://www.heritage.org/index/country/macedonia>

